

МІОК Міжнародний інститут
освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

У партнерстві з:
Асоціацією Українських
Організацій в Естонії

ЗБІРНИК

матеріалів Міжнародної
науково-практичної конференції

УКРАЇНЦІ БАЛТІЇ:

інтеграція і громадотворення

ЛЬВІВ, 2025

УДК 314.74(477:474/.476):316.347.82(=161.2)(063)

Голова редколегії: Ірина КЛЮЧКОВСЬКА (к. пед. н., доц.), Україна

Редколегія:

- Оксана ГАЛАЙЧУК (к. філол. н.), МІОК, Україна
- Володимир ГНАТЮК (PhD), МІОК, Україна
- Оксана П'ЯТКОВСЬКА (к. е. н.), МІОК, стипендіатка VUIAS, Україна
- Оксана ТРУМКО (к. філол. н.), МІОК, Україна

Українці Балтії: інтеграція і громадотворення: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 29 квітня 2025 р. – Львів, 2025. – 101 с.

До збірника увійшли тези та матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Українці Балтії: інтеграція і громадотворення», що відбулася 29 квітня 2025 р. Об'єктом наукового обговорення стали питання формування та розвитку українських громад і культурних осередків у країнах Балтії як в історичній ретроспективі, так і в сучасних умовах масового припливу українських вимушених мігрантів. Значну увагу приділено аналізу міграційних процесів з України до країн Балтійського регіону після повномасштабного вторгнення росії, їхнього статистичного обліку та правового регулювання, специфіки адаптації та інтеграції до суспільства країн притулку українських вимушених мігрантів, а також викликів збереження української ідентичності.

Збірник призначений для широкого кола науковців, студентів, аспірантів, викладачів, а також громадських організацій, діяльність яких пов'язана з міграційною проблематикою.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори. Точки зору авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редакційної колегії.

Відповідальна за випуск: Оксана П'ятковська

Львів, 2025

ЗМІСТ

Людмила АЛЕКСЕЄНКО, Оксана ТУЛАЙ

Флагманські пріоритети багаторівневого врядування як детермінанта реалізації європейської політики згуртованості та соціалізації.....5

Вадим АНІСІМОВ

Українці країн Балтії в контексті східноєвропейських особливостей формування мультикультурного суспільства10

Лариса БОГУШ

Економічна адаптація воєнних мігрантів з України в країнах Балтії: очікування, реалії, пріоритети16

Оксана ГАЛАЙЧУК

Українське шкільництво у Литві.....22

Володимир ГНАТЮК

Майбутнє української громади Естонії: погляди представників діаспори та вимушених мігрантів.....26

Лілія ГОЛОВКО

Синергія волонтерської згуртованості як пріоритетний напрям стійкості в умовах воєнного часу32

Оксана ГОРДА

Підтримка українських вимушених мігрантів шкільного віку в Естонії.....36

Ігор ДЕРЕВ'ЯНКО

Українська діаспора в країнах Балтії як суб'єкт культурної дипломатії..... 41

Віталій ЗАІКА

Особливості соціально-психологічної адаптації українських воєнних мігрантів у країнах Балтії47

Світлана ЗАКІРОВА

Інформаційні сервіси міжнародної організації з міграції про становище українських біженців від війни в країнах Балтії51

Наталія КУЗЬМЕНКО

З історії української громади Литви у ХХ столітті56

Людмила МАЗУКА

Роль новітніх українських організацій країн Балтії у підтримці стійкості України під час російсько-української війни.....60

Зоряна МАКОГІН

Соціально-економічна інтеграція українців у країнах Балтії: виклики та досягнення65

Іван ПЕРЕПЕЛКІН

Вибрані аспекти освітнього співробітництва України та Естонії70

Оксана П'ЯТКОВСЬКА

Особливості економічної інтеграції українських вимушених мігрантів у країнах Балтії.....73

Людмила РОЖКОВА

Сумщина – держави Балтії: спільна історична та культурна спадщина як основа співробітництва78

Олена СОВА

Волонтерство як елемент національної ідентичності українців за кордоном.....83

Вікторія ЧЕРЕПЕНЧУК

Українські військові мігранти у Латвії: ключові зміни соціально-демографічних параметрів (2022-2025 роки)88

Михайло ЯВОРСЬКИЙ

Перший український педагогічний Конгрес як освітньо-просвітницький проєкт товариства «Рідна школа»: минувшина, сьогодення і майбутнє93

Людмила АЛЕКСЕЄНКО

д. е. н., проф., професорка кафедри управління та адміністрування
Івано-Франківського навчально-наукового інституту менеджменту
Західноукраїнського національного університету
Івано-Франківськ, Україна

Оксана ТУЛАЙ

д. е. н., проф., завідувачка кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнського національного університету
Тернопіль, Україна

ФЛАГМАНСЬКІ ПРІОРИТЕТИ БАГАТОРІВНЕВОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ЗГУРТОВАНOSTІ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Флагманські пріоритети багаторівневого врядування є базисом реалізації європейської політики згуртованості, підприємництва та соціалізації. І. Демірдаг та А. Ерайдін стверджують, що регіональні інституції відіграють важливу роль у підприємстві [1, с. 798–823]. Емпіричні дані засвідчують, що державні правила і заходи, забезпечуючи умови для розвитку інноваційного підприємництва, сприяють підприємству не у всіх регіонах. Г. Аширов, Н. Гавуаль, К. Хаукос, Р. Б. Холмен та Я. Массо, досліджуючи залучення прямих іноземних інвестицій в процесі євроінтеграції, виявили докази причинно-наслідкового впливу іноземної власності (іноземних поглинань) на продуктивність [2]. Встановлено, що в Естонії та Латвії продуктивність зросла більше ніж у Норвегії. Загалом ефекти в кожній країні зосереджені на ПП з окремих регіонів і конкретних економічних секторів. Відповідно, позитивний вплив ПП на компанії-приймачі залежить як від характеристик інвестора, так і від мети придбання.

Програма EU UkraineFacility (50 млрд євро до 2027 року) виділяє понад 1 млрд. євро на потреби відновлення, реконструкції та модернізації субнаціональних органів влади, зокрема територіальних громад [3]. Ці кошти спрямовують на інвестування секторів, що відповідають принципам європейської політики згуртованості, забезпечуючи сталий розвиток і соціалізацію на місцевому рівні.

Пріоритетними напрямми використання коштів визначено цільові сфери фінансування в межах UkraineFacility: покращення доступу до якісної освіти, включаючи дошкільну; посилення системи охорони здоров'я через модернізацію інфраструктури та послуг; відновлення та розбудова соціальної інфраструктури, пошкодженої внаслідок війни; зміцнення енергетичної інфраструктури для забезпечення стійкості громад; реконструкцію та модернізацію транспортної інфраструктури.

Попри потенціал UkraineFacility, розроблення програм регіонального розвитку, які б відповідали стандартам політики згуртованості ЄС, ще потребує науково-методологічних підходів. Вважаємо, що це гальмує ефективність використання європейських коштів на регіональному та місцевому рівнях, підкреслюючи необхідність розбудови інституційної інфраструктури. Для підготовки до використання можливостей політики згуртованості ЄС громади мають здійснити такі заходи: розробити та оновити стратегії розвитку, враховуючи воєнні виклики та перспективи євроінтеграції; посилити інституційну спроможність шляхом навчання кадрів у сфері проєктного менеджменту, фінансового планування, моніторингу та оцінки; сформувати портфель якісних проєктів публічного інвестування для включення до Єдиного проєктного портфеля, що забезпечує прозорий відбір і фінансування.

Важливо розробити механізми співфінансування для забезпечення доступу громад до європейських проєктів [4, с. 131–144]. Співпраця уряду з асоціаціями органів місцевого самоврядування може сприяти створенню механізмів підтримки, таких як револьверний фонд, що забезпечать початкове фінансування проєктів-переможців на поворотній основі, незалежно від джерела їхнього фінансування.

Успішна реалізація UkraineFacility та інтеграція з політикою згуртованості вимагають скоординованого багаторівневого врядування громад над розробкою стратегій, посилення спроможності та формування проєктних портфелів, що сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій і соціалізації.

Реформування управління публічними інвестиціями в Україні з 2024 року спрямовано на підвищення ефективності розподілу ресурсів і гармонізацію з європейськими стандартами. В Україні функціонує 1469 територіальних громад, які є базовими одиницями місцевого самоврядування [5]. З 1 січня 2026 року, відповідно до поправок до Бюджетного кодексу, запроваджуються зміни на місцевому та регіональному рівнях, які узгоджуються з програмою допомоги EU UkraineFacility. Флагманські пріоритети багаторівневого врядування в Україні визначають: фокусування капітальних видатків на урядовому рівні на стратегічно важливих проєктах; уніфікацію відбору проєктів для державного фінансування на основі прозорих критеріїв і процедур; формування єдиного портфеля інвестиційних проєктів для залучення міжнародних донорів (ЄС). Вважаємо, що ці заходи спрямовані на забезпечення ефективнішого використання публічних інвестицій.

Центральним принципом реформи є інтеграція публічних інвестицій із національними, регіональними та місцевими стратегіями розвитку. Громади та регіони зобов'язані розробляти власні портфелі проєктів і середньострокові програми публічних інвестицій, що відповідають цілям європейської політики згуртованості, зокрема щодо інновацій, сталого розвитку та соціальної інклюзії. Для визначення пріоритетних інвестиційних проєктів на місцевому рівні передбачається створення інвестиційних рад у громадах. Ці ради координуватимуть розробку та відбір проєктів, забезпечуючи їх відповідність стратегічним цілям і критеріям фінансування, що сприяє прозорості та підзвітності.

Реформа управління публічними інвестиціями посилить багаторівневе врядування, і громади відіграватимуть провідну роль у формуванні інвестиційних портфелів, що сприятиме зменшенню регіональних диспропорцій і соціалізації

відповідно до європейських стандартів. Це узгоджується з принципами політики згуртованості ЄС, яка акцентує на гармонійному розвитку регіонів через стратегічно обґрунтовані інвестиції. Створення єдиної системи управління публічними інвестиціями, інтегрованої зі стратегіями розвитку, забезпечує підготовку України до ефективного використання Європейських структурних та інвестиційних фондів після вступу до ЄС.

Підсумовуючи зазначимо, що, по-перше, Програма EU Ukraine Facility відкриває можливості для відновлення та модернізації українських громад, але її ефективність залежить від розбудови інституційної спроможності та гармонізації з політикою згуртованості ЄС. Розробка стратегій, підготовка кадрів, формування проєктних портфелів і створення механізмів співфінансування є пріоритетами багаторівневого врядування, що забезпечують інтеграцію України в європейський безпековий простір. По-друге, реформа управління публічними інвестиціями в Україні є важливим кроком до гармонізації з європейською політикою згуртованості. Створення інвестиційних рад, уніфікований відбір проєктів і стратегічна орієнтація портфелів проєктів на всіх рівнях врядування посилюють спроможність громад і регіонів, сприяючи соціалізації, зменшенню диспропорцій і підготовці до інтеграції в ЄС.

ЛІТЕРАТУРА

1. Demirdag I., Eraydin A. Regions, Entrepreneurship and Institutions: The Role of Institutions on the Entrepreneurship Profiles of Regions. *Eastern European Economics*. 22 May 2024. Vol. 62. Issue 6. pp. 798–823. <https://doi.org/10.1080/00128775.2024.2354752>

2. Ashyrov G., Gavaille N., Haukas K., Holmen R. B., Masso J. Foreign Ownership and Productivity: A Comparative Study of Estonia, Latvia and Norway. *Eastern European Economics*. 19 Apr 2025. <https://doi.org/10.1080/00128775.2025.2488852>. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00128775.2025.2488852?scroll=top&needAccess=true>

3. Регіональна політика в ЄС: чого чекати українським громадам. URL: <https://cities4cities.eu/regionalna-polityka-v-yes-chogo-chekaty-ukrayinskym-gromadam/>

4. Dmytryshyn M., Ionin Y., Tulai O., Krupka I., Alekseyenko L., Stetsko M. Communication Support for the Management of Socio-Economic Processes in the Context of Global Security. *Sustainable Data Management. Studies in Big Data*. 2025. Vol. 171, pp. 131–144. https://doi.org/10.1007/978-3-031-83911-5_12

5. Довгострокові міжмуніципальні партнерства. URL: <https://cities4cities.eu/proekty/dovgostrokov%D1%96-m%D1%96zmun%D1%96cipaln%D1%96-partnerstva/>

Вадим АНІСІМОВ

молодший науковий співробітник Інституту демографії
та проблем якості життя Національної академії наук України

Київ, Україна

УКРАЇНЦІ КРАЇН БАЛТІЇ В КОНТЕКСТІ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СУСПІЛЬСТВА

Українці в країнах Балтії являють собою одну з найчисельніших неавтохтонних етнічних груп, роблячи свій внесок у формування мультикультурного суспільства, характерного для більшості держав Європейського Союзу, до якого належать і балтійські країни та перебуває у процесі входження Україна. Мультикультуралізм, як відомо, є політикою, що сприяє розвитку культурного різноманіття та передбачає повагу прав усього населення будь-якої країни незалежно від етнічних, расових і релігійних відмінностей. У мультикультурному суспільстві всі його члени мають рівні права для розвитку своєї культури, мови, традицій, етнічних і релігійних цінностей. Державні органи забезпечують функціонування навчальних закладів та засобів масової інформації на мові національної меншини, а також здійснюють інші подібні заходи [1, с. 142]. Вказана політика спрямована на спільноти мігрантів, які останніми десятиліттями масово переселялись до Європи, будучи носіями суттєво відмінних від європейських етнічних культур.

Разом із тим, політика мультикультуралізму в країнах ЄС спричинила виникнення серйозних суспільних проблем, в основі яких перебуває неналежна інтеграція прибулих – навіть у другому і третьому поколінні, оскільки вони не бажають пов'язувати себе з культурою, традиціями, світоглядом, способом життя країн проживання [1, с. 144–145].

Така модель поведінки аналогічна тій, яку демонструє в країнах Балтії так зване російськомовне населення, контингент якого утворився внаслідок

цілеспрямованої радянської політики зі зміни національного складу цих країн, і до якого входять не лише етнічні росіяни, але також зденаціоналізовані представники інших народів. Для нейтралізації цих деструктивних для національної державності країн Балтії проявів стосовно представників російськомовного населення уведено інститут негромадянства, за яким вони не мають виборчих прав (в Естонії мають на рівні органів місцевого самоврядування) та обмежені в професійній діяльності – не можуть перебувати на державній службі, в армії, правоохоронних органах та в деяких інших сферах діяльності. Певною мірою такий підхід обмежує права представників російськомовного населення країн Балтії і може обумовити критичні зауваження з боку керівних органів ЄС [2, с. 14].

Проте, зазначаючи це, необхідно враховувати принципову відмінність ситуації із впровадженням засад мультикультуралізму в західноєвропейських та східноєвропейських країнах. Так, провідні західноєвропейські країни раніше були метрополіями колоніальних імперій, а тому колективна свідомість їхніх суспільств обтяжена цим минулим – з його проявами расизму та зверхнього ставлення до підкорених народів. Тому в суспільствах західноєвропейських країн сьогодні існує почуття провини перед народами їхніх колишніх колоній, представники яких в основному і складають в цих країнах мультикультурне суспільство. Однак навіть враховуючи вище відмічені гострі проблеми з інтеграцією в європейські суспільства прибулих носіїв неєвропейських етнічних культур, вони в жодній країні не створюють критичних загроз для поширення сепаратизму.

Натомість країни Балтії, як і інші східноєвропейські країни, включаючи Україну, не були колоніальними метрополіями. До того ж більшість із них протягом своєї історії самі перебували під владою різних імперій. Так, у недавньому минулому це була імперія з центром у Москві, а тому прибульцями, які формують у них мультикультурне суспільство, внаслідок історичних обставин є ті, хто сповідує ідеологію московської імперії, а саме –

російськомовне населення, представники якого розглядають своїх теперішніх співгромадян як людей, що мусять не забувати про своє недавнє принижене становище. А в регіонах компактного проживання російськомовне населення навіть може становити загрозу для поширення сепаратизму, як наприклад, у північно-східній Естонії, де наприкінці існування радянської імперії було намагання створити Принаревську республіку (на зразок Придністровської). Спроба не реалізувалась, імовірно, лише через недостатню ефективність роботи радянських спецслужб, що вже почали занепадати. Але загроза сепаратизму в названому регіоні зберігається і донині.

Відтак доцільно ставити питання про східноєвропейську модель формування мультикультурного суспільства, провідною рисою якої є побудова культурного розмаїття не на перемішуванні культур різних народів [1, с. 143], а на толерантності до культури державотворчого народу, що була ще нещодавно упосліджена в умовах імперського гніту. За наявності значної кількості носіїв імперської свідомості східноєвропейська модель не здатна конкурувати з західноєвропейською із притаманною їй спрямованістю на розмивання та перемішування етнічних культур. У східноєвропейських умовах, як це наочно репрезентують країни Балтії, це буде подальший занепад національних культур тих народів, які лише нещодавно позбулися імперського гноблення. Це засвідчує приклад українців Балтії, багато з яких продовжує перебувати під тиском імперської свідомості, будучи включеними до загальної маси російськомовного населення.

Ті українці, які не розчинилися серед зденаціоналізованого населення колишньої радянської імперії, утворюють українські національні громади країн Балтії, інтегруючись в їхні суспільства, але не втрачаючи при цьому свою культуру, мову, національну ідентичність. Усе це можливо завдяки створеним в названих країнах сприятливим умовам в рамках відповідної державної політики.

Отже, східноєвропейська модель мультикультурного суспільства спрямована на забезпечення дотримання принципів толерантності щодо

культури того народу, який реалізовує своє право на створення національної держави після тривалого імперського пригноблення. Тобто мова може йти про позитивну дискримінацію державотворчого народу, який є нечисленним у порівнянні зі зденаціоналізованим населенням колишньої імперії. Тобто представники інших народів, що проживають разом із ним (в яких на історичній батьківщині є власна національна держава), мають усіляко підтримувати його національну культуру та мову, користуючись правом зберігати свою національну ідентичність, як це здійснюють українські громади країн Балтії.

Вказаний підхід видається цілком справедливим, адже неможливо стати по-справжньому вільною самодостатньою людиною, коли не поважаєш та пригнічуєш ці якості в іншому, й передусім це виявляється на рівні колективної ідентичності, в міжнаціональних взаємовідносинах. При цьому не є обов'язковим надання статусу негромадян тим носіям імперської свідомості, хто не бажає інтегруватись в суспільство країни перебування. У тих пострадянських державах, зокрема і країнах Балтії, де їх чисельність не набуває критичних для національної безпеки розмірів, категорії негромадян не існує. Ключовим є виховання у тих, хто ідентифікує себе з імперією, поваги до культури того народу, серед якого вони живуть. А цей момент, у свою чергу, являє собою одну з найважливіших засад загальноєвропейського мультикультуралізму.

Однак у зв'язку з цим постає проблема стосовно того, що мультикультуралізм ґрунтується на пануючому в країнах євроатлантичного регіону розуміння сучасних націй, виходячи з позиції граничного конструктивізму; тобто як штучно створених уявних спільнот. Вказана концепція розроблялась на прикладі націй, утворених переселенцями-креолами [3, с. 69–89], що маючи одну мову та культурну традицію, розподілялися на нові нації фактично лише шляхом виділення території для їхнього проживання. Але за таким баченням цілком виправданим є проголошення в сепаратистських державних утвореннях пострадянського простору нових націй: «донбаської», «придністровської», чи, у випадку Естонії, «принарвської». Таким чином,

концепція нації як уявного соціального конструкта в умовах Східної Європи фактично стає теоретичною основою для виправдання сепаратизму залишених від колишньої імперії груп населення. І недарма в її сучасному продовженні – РФ та у відповідних наукових колах ця концепція сприймається вельми схвально.

Проте нинішня війна, яку задля нового підкорення України розв’язала РФ, спричиняючи численні воєнні злочини, обумовлює постановку питання про ліквідацію цієї останньої імперії шляхом її дезінтеграції та надання поневоленим нею народам Східної Європи та Сибіру національних прав, аж до державної незалежності [4]. Однак при цьому проблемним є те, що за невеликим винятком наразі всі ці народи перебувають у меншості на своїй етнічній території, серед російськомовного населення, значну частину якого, як і в країнах Балтії, складають зденаціоналізовані українці.

Але водночас досвід українців країн Балтії слугує прикладом гармонійного співіснування з іншими народами на їхніх етнічних землях. І отже, цей досвід, напрацьований в контексті східноєвропейської моделі мультикультуралізму, надалі має бути концептуально осмислений як на рівні наукових розробок, так і на рівні масової громадської свідомості, включно зі світовою громадськістю, що матиме надзвичайно важливе значення для національного визволення народів всього пострадянського простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Івасечко О. Я., Здоровега М. В. Криза політики мультикультуралізму в Європі: причини та наслідки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2017. Вип. 19. С. 141–150.

2. Міжнародний досвід боротьби із сепаратизмом: висновки для України : аналітична доповідь / Резнікова О. О., Місюра А. О., Дрьомов С. В., Войтовський К. Є. Київ: НІСД, 2016. 52 с. (Сер. «Національна безпека», вип. 12).

3. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму; пер. з англ. В. Морозов. 2-ге вид., перероб. Київ: Критика, 2001. 272 с.

4. Крालюк П. Війна і можливий розпад Росії. Четверта спроба? *Radio Свобода*. 2022. 02 серпня. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/forum-vilnykh-narodiv-rosiya/31970290.html>

Лариса БОГУШ

к. е. н., с. н. с.,

провідний науковий співробітник

Інституту демографії та проблем якості життя НАН України

Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА АДАПТАЦІЯ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ: ОЧІКУВАННЯ, РЕАЛІЇ, ПРІОРИТЕТИ

Наслідком широкомасштабних військових дій в Україні стала потужна хвиля вимушеної міграції працездатних співгромадян і членів їхніх сімей до держав ближнього зарубіжжя (зокрема, Балтії), що не лише спричинила низку соціально-економічних проблем, зумовлених процесами і потребами адаптації різноманітного контингенту воєнних мігрантів, але й сприяла підсиленню стимулів економічного зростання країн-реципієнтів. На відміну від характеристик транскордонної трудової міграції довоєнного періоду, коли українці займались переважно фізичною працею (здебільшого такою, що не вимагала високої кваліфікації і досвіду роботи), серед вимушених релокантів переважають жінки (приблизно три чверті з них – із дітьми), вагома їх частка (близько половини) має вищу освіту [1; 2, с. 9; 3, с. 2, 5]. Що стосується власне професійно-кваліфікаційних параметрів, то приблизно дві третини цього контингенту складають кваліфіковані робітники, фахівці технічного та гуманітарного профілів, природничих наук, менеджери різного рівня, підприємці [1].

Оцінюючи особливості новітньої транскордонної міграції населення України до держав Балтії, дослідники зауважують неоднозначність цього процесу для приймаючих економік і спільнот [1–7]. Згідно з різними джерелами міжнародної статистики, в роки масштабних військових дій країни Балтії разом надали притулок і підтримку 150–180 тис. українців (приблизно 73–81 тис. біженців у Литві, 44–45 тис. – у Латвії, 36–60 тис. – в Естонії), характеризуючись високою часткою таких біженців відносно свого населення серед решти країн ЄС [3, с. 2; 4; 5].

За даними українських і міжнародних соціопитувань, міграцію до країн Балтії, перспективи соціально-економічної адаптації в них (побутове облаштування, працевлаштування) українці суб'єктивно визнають порівняно менш стресовою ситуацією через нижчий мовний бар'єр [1; 3, с. 4]. Водночас, попри погіршення поглядів населення країн Балтії щодо мігрантів, ставлення до українців залишається більш прихильним. Згідно з опитуванням Міжнародної організації з міграції (МОМ) у Литві, саме українські біженці та трудові мігранти отримали найвищу відповідну оцінку – майже 7 балів із 10, завдячуючи власним успіхам у соціально-економічній адаптації й інтеграції (активному вивченню литовської мови, працевлаштуванню через легальні ринки праці, зусиллям щодо відкриття власного бізнесу) [6].

Попри значний тиск міграційної проблематики на урядові та громадські структури, державні фінанси, середовище життєдіяльності територіальних громад Балтії, приплив робочої сили та витрати вимушених українських мігрантів на приватне споживання визнаються позитивними факторами стабілізації та пожвавлення економік країн перебування у період загострення суспільно-політичних і зовнішньоекономічних протистоянь у пан-Європейському макрореґіоні та світі. Вже у ближчому майбутньому ці чинники стимулюватимуть додатний фіскальний ефект, пов'язаний із розширенням бази оподаткування, зростанням обсягу платежів, економічною адаптацією та інтеграцією вимушених релокантів у місцеві спільноти на засадах найму, самозайнятості, розвитку транскордонних суб'єктів господарювання [7, с. 2]. Саме українські мігранти в 2022 р. призвели до зареєстрованого сплеску роздрібно́ї торгівлі та приватного споживання в Естонії, а у довготривалій перспективі їх додатковий внесок у щорічні темпи зростання ВВП цієї країни може сягнути приблизно 1,2% на рік [7, с. 4]. За розрахунками ОЕСР, робоча сила в Естонії ближчим часом може збільшитись на 1,9%, Латвії і Литві – на 1–1,5%; завдяки внеску українських мігрантів випуск товарів та послуг в Естонії (як і в Польщі та Чехії) у 2026 р., як очікується, зросте на 2,2–2,3% порівняно з базовим сценарієм без міграції [7, с. 4, 6].

Аналіз кількарічних процесів міграції населення України під впливом масштабних військових дій (зокрема, її сегменту, утвореного громадянами працездатного віку та сім'ями з дітьми) [1; 3, с. 2, 6, 10, 13, 19–20; 6; 7, с. 2–7] засвідчує домінування тематики порівняно низької фінансової забезпеченості та економічної нестабільності релокантів, суміжних проблем побутового облаштування (насамперед, незадовільної фінансової та часової доступності послуг оренди житла і вчасної медичної допомоги), їхньої помітної інертності в питаннях працевлаштування (почасти через: інституційні бар'єри на територіальних ринках праці, у т. ч. пов'язані з необхідністю підтвердження й актуалізації документів про освіту та кваліфікацію; значну конкуренцію пошукачів у низці фахів і видів діяльності; складнощі освітнього і побутового супроводу непрацюючих членів родин), гострих питань соціалізації та соціокультурного (зокрема, мовного) відчуження. Дотичний сегмент суспільно-економічної проблематики складають системні негативні наслідки процесу прискорення вимушеної транскордонної міграції для приймаючих країн, представлені [3, с. 2; 4; 7, с. 5–6]:

- у поточному періоді – пришвидшенням інфляції в ЄС на тлі значного зростання цін на енергоносії, підвищенням цін на нерухомість та оренду житла;

- у сьогоденні, коротко- і середньостроковій перспективі – посиленням тиску на державне споживання, зокрема через витрати на матеріальне і фінансове забезпечення, освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальні послуги та інфраструктуру за програмами і заходами з облаштування та соціального забезпечення українських воєнних мігрантів (за різними оцінками, необхідний обсяг відповідних видатків може варіювати від більш ніж 1% до понад 7% ВВП в Естонії, сягати понад 9% ВВП у Латвії); очікуваннями стагнації заробітної плати місцевого населення, викликаной його конкуренцією на ринку праці з українцями.

Водночас, соціологічні дослідження засвідчили, що з продовженням масштабних військових дій в Україні пошук шляхів ефективної економічної адаптації та соціальної інтеграції на засадах тимчасового працевлаштування і повної зайнятості набуває дедалі більшої ваги серед життєвих пріоритетів

українських біженців [1]. Зважаючи на проблеми фахової конкурентності та статево-вікову структуру українських воєнних мігрантів, зростає попит на робочі місця як у ланках з нижчим рівнем оплати праці (логістиці, промисловості, сільському господарстві, будівництві, готельному бізнесі), так і в секторі послуг (зокрема, з неповним робочим днем, меншою кількістю нічних змін) [7, с. 6].

Сукупність чинників та умов соціально-економічної адаптації й інтеграції зумовлює значну розбіжність в оцінках відповідних прагнень українських воєнних мігрантів. Так, згідно з опитуванням, організованим Вільнюським представництвом МОМ у 2023 р., приблизно три чверті українських біженців висловлювали намір за сприятливих обставин повернутися додому і лише 17% повідомили про невизначеність таких планів на майбутнє; подібні тенденції показали й такі дослідження в інших державах Балтії та країнах ЄС, що приймають нині українських воєнних мігрантів (в останньому випадку взагалі не планували повертатися до України лише 7% усіх опитаних та 18% тих, хто мав постійну роботу в країні перебування) [2, с. 12; 4]. З іншого боку, в Литві, наприклад, 65% українців – респондентів дослідження, проведеного Eastern Europe Studies Centre, мали стабільний дохід (з них 72,7% – від офіційного працевлаштування за контрактом і 23,9 – від самозайнятості), від 64 до 76% розглядали в майбутньому подання заяви на громадянство [3, с. 2–3, 12–13, 18]. Серед основних проблем українські релоканти, опитані МОМ, у Литві та Латвії вказали насамперед на фінансову нестабільність (відповідно, чверть та 38% опитаних), в Естонії – на мовний бар'єр (42%); суб'єктивну гостроту проблематики довготривалої оренди житла у Латвії та Естонії зауважили 17 і 21% опитаних, працевлаштування – відповідно, 31 та 33% [4].

Відтак, коло пріоритетів, що потребують уваги в контексті ефективної економічної інтеграції українських воєнних біженців у територіальних спільнотах країн Балтії, охоплює розробку та удосконалення тематичних програм і заходів: адресної фінансової і матеріальної допомоги; спрощення процедур працевлаштування для українців як цільової категорії пошукачів на ринку праці, а

також реалізації права на освіту дітей і молоді з таких родин; нострифікації і визнання документів, що засвідчують фахову освіту і кваліфікацію; стимулювання часткової і тимчасової зайнятості та самозайнятості українців, у т. ч. завдяки цільовій юридичній та інформаційній підтримці відповідних дій; перепідготовки та підвищення кваліфікації, сприяння мовній і культурній просвіті та самоосвіті українців як меншини за місцем проживання; медичного обслуговування (надання невідкладної, стаціонарної та амбулаторної медичної допомоги), забезпечення ліками вразливих категорій релокантів; обґрунтування особистісних мотивацій для довготривалої інтеграції та набуття громадянства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулицький С. П. Українські біженці у державах Європи: дослідження на базі інформаційних ресурсів наукової бібліотеки процесів їх соціальної адаптації. *Бібліотека. Наука. Комунікація*. НБУВ, 2023. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/1645>
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні / за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 33 с.
3. Ткачук А., Кострикін С., Янелюнас Т. Адаптація та інтеграція українських мігрантів у Литві. Eastern Europe Studies Centre, 2023. 20 с.
4. Фінанси, житло та працевлаштування: які проблеми виникають в українців у країнах Балтії. *Visit Ukraine*. 26.02.2024. URL: https://visitukraine.today/uk/blog/3431/finance-housing-and-employment-what-problems-do-ukrainians-in-the-baltic-states-face?srsId=AfmBOoqxKzhYa2AQbrxtai9lfdUT_Q_q7oRwgtVbr82LLSfN7quj3c6.
5. Крамаренко Д. Балтійський фронт. Як три маленькі країни стали великими друзями України. *РБК – Україна*. 15.02.2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/baltiyskiy-front-k-tri-malenki-krayini-stali-1676481457.html>
6. Озтурк І. Як змінилось ставлення до українських біженців у Литві: дані опитування. *Главком*. 27.11.2024. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/jak-zminilos-stavlennja-do-ukrajinskikh-bizhentsiv-u-litvi-dani-opituvannja--1033595.html>

7. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. Київ : НБУ, 2022. 7 с.

Оксана ГАЛАЙЧУК

к. філол. н., наукова співробітниця

Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою

Національного університету «Львівська політехніка»

Львів, Україна

УКРАЇНСЬКЕ ШКІЛЬНИЦТВО У ЛИТВИ

Українці в Литовській Республіці є четвертою за величиною національною громадою. А вперше автохтонне українське населення з'явилося в Литві наприкінці XIX – на початку XX століття, коли імператор російської імперії підписав указ про переселення мешканців українських сіл з Берестейщини під Вільнюс – у села Європа, Гейсішкес та Айренай. У 2000 році тут налічувалося понад 250 українських сімей. Кількома роками раніше директорка місцевої школи порушила питання збереження національної ідентичності, зрозумівши, що у місцевих українців пропадає інтерес до рідної мови та культури, й існує ризик їхньої повної асиміляції в литовське середовище. Тоді низка українських громадських організацій Литви об'єдналася й ініціювала спеціальну програму зі створення музею, запровадження українознавчих дисциплін у місцевих школах та організації роботи наукової українсько-литовської етнографічної експедиції в селах Айренай і Гейсішкес [7].

Перші українські громадські осередки були створені в Литві ще у 30-х роках XX століття. «Зокрема, першу українську громаду було офіційно зареєстровано в Литві в 1933 р. У 1934 р. було засновано культурно-освітнє товариство українців Литви в Каунасі. Проте в той час частка етнічних українців у країні не була такою значною. Лише після завершення Другої світової війни процес міграції етнічних українців до Литви стрімко прискорювався, таке зростання спостерігалось до 1989 р. Саме з кінця 1980-х рр. українські громадські організації в Литві стали більш помітними» [2, с. 172–173].

У 1988 році у Литві проживало вже 44,8 тис. українців. Тоді ж була створена Громада українців Вільнюса.

Станом на середину 2024 року загальна кількість українців у Литві становила понад 76 тис., і майже 44 тис. з них є воєнними біженцями [1]. Відповідно, настала гостра потреба у центрах, де тимчасово переміщені особи могли спілкуватися, отримувати професійні консультації, поради тощо. Такі центри зазвичай існують при громадах і громадських організаціях. За даними Посольства України у Литовській Республіці, станом на червень 2023 року в Литві діяло 16 зареєстрованих громадських організацій українців.

Від активності громад залежить існування шкіл, бо, як і в більшості країн світу, українські школи в Литві функціонують саме при українських центрах і товариствах. У країні діють суботні/недільні школи для дітей української діаспори та громадян України, які тимчасово перебувають на території Литви, зокрема у містах Вільнюс, Каунас, Клайпеда та Вісагінас [6].

Станом на квітень 2025 року на порталі «Український освітній всесвіт», який створив Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка», було зареєстровано 3 українознавчі школи вихідного дня: Недільна школа «Барвінок» при Каунаському українському товаристві, Український гурток при Вісагінському центрі культури (Товариство українців м. Вісагінас) та Українська недільна школа при Українському культурно-просвітницькому центрі «Родина» (м. Клайпеда), яка працює вже більше як 25 років [5]. Також у Вільнюсі працює Українська суботня школа. Основними навчальними предметами у цих школах є дисципліни українознавчого циклу – українська мова, українська література, історія, музика та спів, малювання.

Із початком повномасштабної війни в Україні та напливом вимушених воєнних мігрантів, серед яких більшість становила сім'ї з дітьми, постала потреба у відкритті нових шкіл з українською мовою навчання. Тому у 2022 році за ініціативи Посольства України в Литві була створена Міжнародна українська школа (МУШ), у якій навчається понад 2500 учнів і працює близько 200 вчителів.

МУШ має свої відділи у Вільнюсі, Каунасі, Клайпеді, Шяуляї та Паневежисі. Діти тут здобувають освіту українською мовою і отримують свідоцтва про повну середню освіту державного зразка України із правом подальшого вступу у вищі навчальні заклади Франції та Литви [4].

Також кілька приватних шкіл у Вільнюсі та Каунасі отримали дозволи Міністерства освіти, науки та спорту Литви на відкриття окремих класів з викладанням українською мовою відповідно до навчальної програми України. Там працюють українські вчителі з числа тимчасово переміщених осіб, їхню роботу фінансує литовський уряд.

До таких шкіл належить, зокрема, приватна школа «Гравітас» у Вільнюсі, яка розпочала роботу 22 березня 2022 року – після того, як одна зі шкіл Харкова разом із учнями, батьками та вчителями (усього 172 людини) попросила прихистку у їхньому місті. За словами співзасновниці школи Агне Клімчяускайте, усе довелося розпочинати з самого початку: залучивши сотні волонтерів, шукали приміщення для школи, купували шкільні меблі й канцелярські товари, а у центрі Вільнюса збудували так зване українське село для учнів та їхніх родин. Пізніше у школу почали приходити нові учні, і сьогодні у школі «Гравітас» за українською програмою навчається майже пів тисячі школярів з усіх регіонів України [3].

Ще одним приватним навчальним закладом, що має класи з українською мовою навчання, є школа «Varnų sala» («Воронячий острів»).

Також за сприяння Посольства України в Литві та за підтримки Міністерства освіти, науки та спорту Литви, у 2022 році у трьох державних литовських школах Клайпеди та Шяуляю відкриті українські класи та працевлаштовані вчителі з України, які тимчасово перебувають на території Литви.

Із 2022 року при Університеті Вітовта Великого в Каунасі діє Український центр. Це ще одне місце, де українці зустрічаються, дискутують, навчаються, обговорюють традиції та відзначають національні свята.

Отже, як бачимо, Литовська Республіка усіма можливими шляхами намагається підтримувати представників української нацменшини, активно сприяючи розвитку української громади і шкільництва зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Департамент міграції: кількість українців, які мешкають у Литві, скоротилася на 10 тис. URL: https://www.lrt.lt/ua/novini/1263/2313838/departament-migratsiyi-kil-kist-ukrayintsiv-iaki-meshkaiut-u-litvi-skorotilas-na-10-tis?srsId=AfmBOopm0FkyZe_JWMxrWbi7yC4tGbLSsLfLnXXX_WXjb5dsbEngF1mq (дата звернення: 29.04.2025 р.).
2. Миронюк О. Ю. Діяльність української громади в Литві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Історичні науки. 2020. Т. 31 (70). № 4. С. 172–176.
3. Мірошнікова А. Як працює українська школа у Вільнюсі? *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/experience/yak-pratsyuye-ukrayinska-shkola-u-vilnyusi/> (дата звернення: 29.04.2025 р.).
4. Найбільша українська школа в Європі. URL: <https://www.schoolua.eu/> (дата звернення: 28.04.2025 р.).
5. Український освітній всесвіт. URL: <https://vsesvit.mio.k.lviv.ua/schools?search=1#6.5/55.194064/24.733801> (дата звернення: 15.05.2025 р.).
6. Українці Литви. Посольство України у Литовській Республіці. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/4883-ukrainian-communities-in-lt> (дата звернення: 29.04.2025 р.).
7. Чернишук В. Українські села Литви потребують охорони. URL: https://web.archive.org/web/20131104232753/http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukr-ansk_sela_litvi_potrebuyut_ohoroni_23260 (дата звернення: 01.05.2025 р.).

Володимир ГНАТЮК

PhD з політичних наук,

науковий співробітник Міжнародного інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою Національного університету «Львівська політехніка»

Львів, Україна

МАЙБУТНЄ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ЕСТОНІЇ: ПОГЛЯДИ ПРЕДСТАВНИКІВ ДІАСПОРИ ТА ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України у лютому 2022 року розпочалася нова хвиля міграції українців до країн Європи. Як показують дані Управління верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) від 17 квітня 2025 року, українських воєнних мігрантів у просторі Європи нараховували понад 6,35 млн [2]. Їхнє розташування у країнах перебування було нерівномірним та обумовлювалося низкою факторів, зокрема наявністю родини або знайомих; економічною вигодою від допомоги, яка надавалася державою; сприятливою міграційною політикою як умовою для швидшої адаптації; іншими суб'єктивними мотивами особистості (професійні навички, кліматичні уподобання, фінансові можливості і т. д.). Спираючись на статистику Eurostat у питанні щодо частки вимушених мігрантів з України на одну тисячу осіб у країні проживання, ми можемо побачити, що Естонія входить до списку держав лідерів Європейського Союзу [1]. Хоча за сукупною кількістю новоприбулих за останні три роки, вона, безумовно, не входить до першої десятки країн, які найбільше прийняли українців. На 31 березня 2025 року воєнні мігранти з України подали майже 66 тис. заявок на отримання притулку, тимчасового або аналогічного за національною програмою статусу захисту в Естонії, з яких близько 43 тис. перебували у статусі офіційно зареєстрованих [2]. Відповідно до особливостей такої ситуації в Естонії за період повномасштабного вторгнення до і так досить численно представленої меншини українців, що перебуває у ній уже тривалий час, додалося декілька десятків тисяч

новоприбулих українців. Це не означає, що вся ця загальна сукупність індивідів відразу консолідувалася навколо національно-культурної спадщини, однак просто не взаємодіяти – активно чи пасивно – вони не могли, перебуваючи в спільному просторі. Як результат, за три (або менше) роки перебування українців в Естонії сформувалося бачення на те, як (у якому напрямі) може розвиватися українська громада та які її перспективи у контексті громадотворення в майбутньому. Це є важливим моментом, оскільки чим довший період проживання, тим вищий шанс на те, що мігранти не повернуться в Україну. Також це впливає на плани на майбутнє, зокрема у контексті входження (або ні) до української громади за кордоном.

Питання майбутнього шляху розвитку української громади за кордоном в науковій літературі недостають вивчене. Використовуючи інструменти пошуку джерел в «Google Академія», можна пересвідчитися, що ця проблема не стала предметом зацікавлення ні для зарубіжних, ні для вітчизняних науковців. Однак специфіка дискурсу щодо майбутнього серед воєнних мігрантів все-таки актуалізувалася у розвідках від 2022 року і до нашого часу (хоча не у прямій формі, а як дотичний аспект аналізу), зважаючи на ситуацію в Україні. Зокрема вітчизняні дослідники сфокусувалися на індивідуальному вимірі майбутнього на прикладі внутрішньо переміщених осіб [4] або вимушених мігрантів, як правило, у країнах Європи [3].

Одне з поодиноких досліджень, у межах якого безпосередньо вивчалася ця проблема, було «Громадотворення українців Естонії», що реалізоване командою науковців Міжнародного інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка» у партнерстві з Асоціацією українських організацій в Естонії [5]. На основі проведеного інтерв'ювання, до якого було залучено представників української діаспори та новоприбулих вимушених мігрантів з України, були отримані дані щодо їхнього бачення майбутнього розвитку української громади в країні перебування. До того ж відповіді досить варіювалися, що було детерміновано низкою чинників. По-перше, на їхні

погляди впливав індивідуальний післяміграційний досвід – особливо його тривалість. По-друге, важливим був рівень залученості респондентів до діяльності громади через контекст зайнятих ролей. І, по-третє, не менш важливими стали індивідуальні мотиви, що також визначали потенційні або бажані вектори розвитку громади.

Таким чином, спираючись на відповіді респондентів, можна виокремити наступні контексти (виділені в процесі опрацювання даних), які пов'язані з перспективами розвитку громади українців в Естонії.

Зокрема частина опитаних розглядають майбутнє крізь призму *міцного та стійкого зв'язку* поміж представниками діаспорних і новостворених об'єднань. Ця позиція ґрунтується на прикладах досвіду успішної взаємодії і консолідації спільнот – «старих» та «нових» – в умовах постійних змін і викликів, зокрема ситуації в Україні та на міжнародній арені. Проте, як наголошують респонденти, для досягнення відповідного «зв'язку» необхідно, щоб відбулися зміни, оскільки наявні глибокі суперечності та напруга серед двох «парасолькових» організацій – поміж Конгресом українців Естонії та Асоціацією українських організацій в Естонії – «стовпів» української діаспори. Також виникають питання щодо їхнього ставлення до прибулих воєнних мігрантів і їхніх нових організацій. Тому ситуація досить складна, бо поєднує у собі конфліктну взаємодію (або її відсутність) між трьома групами учасників, які водночас є джерелами творення акцентованого на український елемент середовища. Ця специфіка однозначно діє деструктивно під впливом російської пропаганди, ніж посилює конкуренцію та підвищує рівень комунікативних навичок між представниками громади.

Як наслідок, дехто з респондентів зазначає, що за умови, коли відповідну ситуацію напруження не можна мінімізувати, то найкраще – це *створити і разом гарантувати контекст*, коли кожна організація зможе самостійно розвиватися. Іншими словами, сприяти тому, аби простір для діяльності був неконфліктним, а отже ефективним – таким, який функціонуватиме у форматі партнерства та конструктивної конкуренції. Відповідно до цього, громада українців Естонії

буде атомізованою, проте не менш результативною. В умовах довгих протистоянь така альтернатива є цілком доцільною.

Продовжуючи думку попередніх респондентів, деякі з них твердили, що ця ситуація (відсутність консолідації) розширює *можливості для взаємодії* з іншими суб'єктами громадського сектору країни перебування. Це вплине на поглиблення і так тісних взаємин з естонськими організаціями (ще більше їх інтенсифікує), а також у майбутньому обумовить встановлення зв'язків з об'єднаннями етнічних менших Естонії. Зрештою цей формат співпраці, як погоджуються опитані, може стати вектором громадського активізму на засадах мультикультуралізму. І тому тут знову не йшлося про консолідацію громади навколо самих українців, а її шлях до інтернаціоналізації через посилення взаємин із представниками громадського сектору далі (не обов'язково, але частіше) від україноцентричного фокуса.

До того ж дискурс мультикультурності, у якому буде громада українців функціонувати, не повинна зосереджуватися тільки на внутрішньому просторі держави, а *здійснюватися на міжнародному рівні*. Респонденти впевнені, що у такий спосіб це може посилити інституційну спроможність об'єднань провадити свою діяльність, встановити або поглибити нові партнерські взаємини з іншими суб'єктами. Також це дасть змогу конкурувати за залучення грантів, оскільки сфера роботи громади буде значно ширшою, а тому – поінформованішою щодо цього аспекту.

Але серед опитаних були погляди, які акцентували на майбутньому розвитку громади в обов'язковому зв'язку з *домінуванням українського інтересу* та збереженням національної і культурної спадщини. Це повертає нас до пунктів про консолідовану або атомізовану форми українського громадського активізму, який функціонуватиме в умовах мультикультурного середовища в Естонії, однак з чітким україноцентричним напрямом.

Отже, питання майбутнього української громади Естонії є неоднозначним для представників українського активізму в цій країні – і тих, хто вже тривалий

час там перебуває, і тих, хто проживає не більше трьох років, відколи почалося повномасштабне вторгнення. Попри різні труднощі: від фінансування діяльності НУО до питання згуртування об'єднань українців Естонії та розв'язання ключових конфліктних моментів, їхні погляди мають спільну ознаку – переважно оптимістичний прогноз. По-перше, це обумовлено приїздом воєнних мігрантів, серед яких знайшлися активні діячі. З погляду «старої» громади вони можуть розглядатися як майбутній потенціал українського активізму вже сьогодні або ж у найближчому часі. По-друге, до країни перебування переїхала значна кількість українських дітей, які все більше інтегруються до нового середовища, а тому все менше можуть обмірковувати повернення в Україну. Таким чином, наявність нових людей, які мають бачення інших підходів до діяльності та функціонування громадських об'єднань, сприяє (вже як мінімум) позитивному мисленню щодо перспектив розвитку у майбутньому. Зважаючи на досвід адаптації та активізму українців Естонії за останні три роки, а також на свідчення опитаних, то ситуація є цілком конструктивною, контрольованою та в призмі вольових рішень від голів організацій, комунікація між якими може успішно завершити минулі конфлікти та закласти початок процесам консолідації української громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Eurostat. Temporary protection for persons fleeing Ukraine – monthly statistics: Highlights. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Temporary_protection_for_persons_fleeing_Ukraine_-_monthly_statistics (дата звернення: 15.05.2025 р.).
2. UNHCR. Ukraine refugee situation – Data explanatory note. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 15.05.2025 р.).
3. Гура Т., Артюх Т. Адаптація вимушених українських мігрантів до нових умов життя в Швейцарії під час війни. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2025. 1(56). С. 30–45.

4. Діброва В. Особистісне майбутнє внутрішньо переміщених осіб: стратегії конструювання. *Проблеми політичної психології*. 2023. 13(27). С. 65–76.

5. Ключковська І., П'ятковська О., Долінська О., Гнатюк В. Громадотворення українців Естонії : результати дослідження. Львів: Міжнародний інститут освіти, культури і зв'язків з діаспорою, 2025. 111 с.

Лілія ГОЛОВКО

к. е. н., ст. н. с., старша наукова співробітниця
Інституту демографії та проблем якості життя НАН України
Київ, Україна

СИНЕРГІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ЗГУРТОВАНOSTI ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

У воєнний період згуртування територіальних громад підсилюється міжнародною солідарністю значної кількості провідних європейських країн. Вагомий внесок у підтримку ЗСУ постійно здійснюють країни Балтії, при цьому надаючи гуманітарну допомогу та створюючи комфортні умови для тимчасового перебування воєнних мігрантів з України.

З моменту повномасштабного вторгнення найбільша військова допомога – 1,6 млрд євро, надійшла від Литви, Латвії, Естонії, що становить 1,5–1,8 % ВВП кожної з країн. Попри обмеженість національних ресурсів, країни уклали довгострокові договори з підтримки у військовій сфері [1]. Пріоритетними напрямками є ефективний механізм державного фінансування та діяльність волонтерського сектору. Співпраця держави і волонтерів сформована на використанні синергетичного підходу.

Вагому роль у литовській моделі підтримки українського спротиву відіграє участь громадянського суспільства. Станом на квітень 2025 р. завдяки дієвості громадської організації «Blue/Yellow for Ukraine» зібрано понад 96,1 млн євро. Модель довгострокової підтримки українського опору включає значущі компоненти, зокрема створення інфраструктури підтримки шляхом співпраці держави й інституцій громадянського суспільства. Значущим при цьому є нарощування соціального капіталу через зміцнення вертикальних і горизонтальних суспільних зв'язків.

Це своєю чергою дозволяє швидко мобілізувати ресурси, адаптуватися до змін та діяти поза бюрократичними обмеженнями, що забезпечує критично важливу підтримку як армії, так і цивільному населенню. У цьому контексті згуртованість волонтерських спільнот і ефект синергії, що виникає в результаті кооперації між ними, розглядаються як вагомий чинник соціально-економічної стійкості держави.

У контексті війни згуртованість набуває особливого значення, оскільки забезпечує: ефективну самоорганізацію в умовах обмеженості ресурсів і загрози ззовні; підвищення рівня соціального капіталу, що є важливою передумовою для адаптації суспільства до екстремальних обставин; гнучке управління ризиками та підвищення стійкості локальних і національних систем.

У 2023 р., згідно з дослідженнями Українського центру стратегічних досліджень, 77 % неурядових організацій в Україні виявили підвищену адаптивність і стійкість у відповідь на вторгнення РФ [2, с. 14]. Найбільшу довіру респонденти висловлюють Збройним Силам України (96 % опитаних) і волонтерським організаціям (88 %) [3].

Синергія у волонтерських спільнотах забезпечується ефективністю взаємодії між окремими учасниками з використанням їхнього індивідуального капіталу та соціального потенціалу. Такий ефект проявляється у мережевій взаємодії, коли різні організації об'єднуються для координації дій (платформа «Спільно діяти»); обміні ресурсами та інформацією; взаємному підсиленні в комунікаційній площині – синхронізовані інформаційні кампанії підсилюють вплив на громадську думку.

На думку С. Ткаченка, саме синергічні ефекти між волонтерськими організаціями дозволили Україні сформувати «гібридну систему стійкості», де держава, громада та бізнес діють синхронізовано [4].

Український волонтерський рух залучає до своєї діяльності представників різних професій і сфер. Платформи на зразок «Повернись живим» та «Серце воїна» демонструють, як інституціалізовані волонтерські ініціативи здатні

мобілізувати мільйони гривень та забезпечити технологічну підтримку ЗСУ. Взаємодія волонтерських і територіальних громад сприяє посиленню місцевої стійкості (проекти «Єднання заради дії» за підтримки Pact/USAID). Співпраця з міжнародними донорами через синергію горизонтальних ініціатив дозволяє залучати зовнішні ресурси у масштабі, що недосяжний для окремої організації.

Згуртовані волонтерські мережі сприяють: зменшенню навантаження на державний бюджет в умовах військових витрат; підтримці економічної активності через локальні ініціативи (ремесла, логістика, соціальне підприємництво); підвищенню довіри до держави та міжнародної підтримки, що є основою для відновлення післявоєнного розвитку.

Отже, стратегічна міжнародна підтримка стійкості української оборони є надзвичайно важливою у збереженні цілісності і створенні безпеки територіальним громадам. Згуртованість волонтерських спільнот та синергія їхньої взаємодії є критичними елементами стійкості держави в умовах війни. Вони забезпечують адаптивність, економічну підтримку та соціальну інтеграцію, які мають стратегічне значення як у період воєнного конфлікту, так і в період післявоєнного відновлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балтійський щит України: Литва, Латвія та Естонія – три роки послідовної військової підтримки URL: <https://military.com/uk/blogs/baltijskyj-shhyt-ukrayiny-lytva-latviya-ta-estoniya-try-roky-poslidovnoyi-vijskovoyi-pidtrymky/>
2. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні (2022–2023 рр.): аналіт. доп. / [В. Г. Потапенко, Ю. А. Тищенко, Ю. Б. Каплан та ін.]. Київ : НІСД, 2023. 91 с. https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.01_
3. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий – березень 2023 р.) / Разумков Центр. 2023. 15 березня. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinkagromadiana-my-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r>

4. Ткаченко С. Стійкість волонтерського руху в умовах війни. Український журнал соціальних досліджень. 2022. №4. С. 45–52.

Оксана ГОРДА

к.філол.н., старша наукова співробітниця

Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою

Національного університету «Львівська політехніка»

Львів, Україна

ПІДТРИМКА УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЕСТОНІЇ

Після 24 лютого 2022 року лише впродовж кількох місяців (станом на липень зазначеного року) з України до Естонської Республіки прибуло понад 13,5 тис. українських дітей-біженців шкільного віку та молоді, з яких майже 5 тис. були зареєстровані в інформаційній системі освіти Естонії на всіх освітніх рівнях [8]. За понад три роки ця цифра дещо змінилася – і під кінець 2024 р. вже було зареєстровано 9020 таких дітей. З них 5635 навчаються в базових школах, 484 – у гімназіях, решта – у професійних закладах освіти [1].

Керівництво цієї країни продемонструвало велике сприяння громадянам України та створило належні умови, аби воєнні мігранти зазначеної вікової категорії могли навчатися та розвиватися. Лише на підтримку освіти українських дітей навчальні заклади отримали від Уряду Естонії 5,1 млн євро. Однак, як доводять останні дослідження, навчання українських дітей в Естонії «досі залишається основною проблемою» [3, с. 38].

Наша мета – розкрити спектр можливостей для українських школярів в системі освіти Естонії та з'ясувати, чому окреслена проблема залишається актуальною.

Враховуємо, що «залучення біженців до освіти – це не лише навчання» [4, с. 9]. Саме на такій ідеї ґрунтується цілісна модель інтеграції українських дітей-біженців в освітній процес. Її запропонували для країн-членів Європейського Союзу в Брюсселі. Вона охоплює навчальні (вивчення мови, надолуження пропущеного, адаптація до нової системи освіти), соціальні (спілкування,

відчуття приналежності та прив'язаності, сильна особиста ідентичність) та емоційні (безпека, подолання розлуки, втрати та/або травми) потреби українських дітей і молоді. При цьому задоволення емоційних потреб залежить від низки факторів: індивідуальних (володіння мовою, фізичне та психічне здоров'я), міжособистісних (зв'язок з однолітками, підтримка родини та соціальні мережі) та шкільних (навчальне середовище, участь у житті школи, взаємодія учнів і педагогів, оцінювання у школі, проведення часу поза уроками, залучення батьків до шкільного життя) [4, с. 10].

Деталізуємо, як цю модель реалізовано в Естонській Республіці. Увагу насамперед зосереджуємо на задоволенні навчальних і соціальних потреб українських вимушених мігрантів шкільного віку.

Задоволення навчальних потреб. Учням з України надали можливість продовжити навчання в початковій та загальноосвітній, а також професійно-технічній та вищій школах. Усі діти, які прибули до Естонії, мали право безкоштовно навчатися у школах з естонською мовою викладання.

З вересня 2022 р. відкрито Українську школу при Талліннській державній гімназії Тинісмаяе («Школа Свободи»). Заклад призначений для учнів 7–12 класів, працює за методикою мовного занурення (40 відсотків навчання у школі проводиться українською мовою, а 60 відсотків – естонською) [1].

Досвід Школи Свободи застосували й у інших новостворених державних закладах шкільної освіти, щоб учні, які не є носіями естонської мови, швидко адаптувалися до естонської навчальної програми.

Створено можливості для вивчення української мови та культури в закладах освіти: у початкових класах дозволено вивчати рідну мову як іноземну та культуру України (2 год на тиждень), а на третьому рівні базової школи заняття з іноземної мови можна замінити на заняття з української [1].

У перші роки прибуття українських вимушених мігрантів шкільного віку в багатьох великих містах для них створювали окремі класи. Але з 2024–2025 навчального року кількість таких класів почала зменшуватися [5].

Запропоновано й інші можливості з підтримки вивчення рідної мови для учнів з України: формування груп навчальної допомоги, залучення спеціалістів з підтримки та асистентів вчителів тощо [1]. Правда, усе це було в перші роки перебування українських вимушених мігрантів в Естонії. Тепер таких можливостей вже немає [3, с. 39].

Зауважимо, що в Естонській Республіці створено й низку неформальних закладів освіти (українські суботні та недільні школи), де діти, які вимушено переїхали з України, можуть отримати додаткові знання з українознавчих дисциплін, бути учасниками культурно-мистецьких заходів, мають своє середовище для спілкування. Такі школи функціонують у різних містах, зокрема Таллінні, Сілламяе, Маарду, Валзі, Тапі, Нарві [2; 6]. Проте це не вирішує освітньої проблеми для українських дітей.

Естонські EdTech-компанії надали безоплатно українським дітям доступ до цифрових навчальних платформ, ігор та інструментів, частина з яких мають функціонали українською мовою [8].

Труднощі в навчальному процесі пов'язані насамперед із недостатнім рівнем володіння естонською мовою, яка є складною для українців. У естонських школах створюють належні умови, щоб учні з України вивчали мову країни перебування. Проте естономовне середовище діти мають у школі – і цього замало, вдома цілком інша ситуація: батьки естонської здебільшого не розуміють [3, с. 39]. Це, на нашу думку, є суттєвою перешкодою для повного задоволення і навчальних, і емоційних потреб.

Задоволення соціальних та інших потреб. Навчаючись в естонських школах, українські діти отримують безкоштовне харчування. Батьки таких школярів мають право на одноразову допомогу (50 євро) на шкільне приладдя.

Значну увагу приділено інтеграційним заходам: для вимушено переміщених українських дітей організовують безкоштовні пізнавальні екскурсії містами, до музеїв, театрів та інші заходи, що допомагають їм комфортно

почуватися в естонському суспільстві, соціалізуватися, знаходити нових друзів тощо.

Ще в перший рік повномасштабної війни для українців в Естонії створили спеціальний сайт, на якому є вся необхідна для дітей і молоді інформація українською мовою, а також діє гаряча лінія україномовної психологічної підтримки [7].

Висновки. Як показує аналіз досліджень, присвячених проблемі інтеграції українських вимушених мігрантів шкільного віку в освітні системи країн-членів ЄС, та інформація з відкритих джерел, навчальні, соціальні, психологічні та інші потреби українських дітей в Естонії великою мірою задоволені. Спектр можливостей для українських школярів в системі освіти зазначеної країни доволі широкий. Перешкодою для повного вирішення проблем з навчанням є мовні бар'єри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держава планує реорганізувати діяльність Школи Свободи. *Republic of Estonia. Official website of the Ministry of Education and Research*. URL: <https://www.hm.ee/uk-UA/news/derzhava-planuye-reorhanizuvaty-diyalnist-shkoly-svobody> (дата звернення: 11.06.2025).
2. Естонія. *Український освітній всесвіт*. URL: <https://vsesvit.mio.k.lviv.ua/schools?search=1#10.0/59.459384/24.928665> (дата звернення: 30.06.2025).
3. Ключковська І., П'ятковська О., Долінська, О., Гнатюк В. Громадотворення українців в Естонії. Результати дослідження. *Офіційний сайт Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою*. Львів, 2025. URL: https://mio.k.lviv.ua/wp-content/uploads/2025/05/Research_Baltic.pdf (дата звернення: 11.06.2025).
4. Локшина О., Джурило А., Максименко О., Шпарик О. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. *Український*

педагогічний журнал. 2022. №3. С. 6–19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-6-19> (дата звернення: 11.06.2025).

5. Мосорко А. Українські класи в Естонії поступово зникають: батьки все більше віддають перевагу місцевій освіті. *Українська правда. Життя*. <https://lifepravda.com.ua/society/v-estonskih-shkolah-postupovo-znikayut-klasi-dlya-ukrajinskih-ditey-303355/> (дата звернення: 03.07.2025).

6. Освіта. *Офіційний сайт Асоціації українських організацій в Естонії*. URL: <https://ukraine.ee/ua/news/education> (дата звернення: 30.06.2025).

7. Требунських І. Батьківський чат у Таллінні : як в Естонії вчать українських школярів. *Гречка*. URL: <https://gre4ka.info/statti/69397-batkivskyi-chat-u-tallinni-iak-v-estonii-vchat-ukrainskykh-shkoliariv/> (дата звернення: 30.06.2025).

8. Уряд Естонії виділив 5,1 млн євро закладам освіти для навчання українських дітей. *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/news/uryad-estonii-vidiliv-51-mln-evro-zakladam-osviti-dlya-navchannya-ukrainskikh-ditey> (дата звернення: 11.06.2025).

Ігор ДЕРЕВ'ЯНКО

к. іст. н., доц.

доцент кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій

Державного університету «Київський авіаційний інститут»

Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА ДІАСПОРА В КРАЇНАХ БАЛТІЇ ЯК СУБ'ЄКТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Сьогодні в умовах збройної агресії Росії проти України питання міжнародного іміджу України, підтримки її культурної ідентичності за кордоном та формування союзницьких настроїв у європейських суспільствах стало критично важливим. У цьому контексті українська діаспора виступає не лише як національна, мовно-культурна спільнота, що зберігає свою ідентичність, а й як активний суб'єкт культурної дипломатії, від зусиль якої залежить позитивний імідж України за кордоном.

Одними з найактивніших прихильників України в Європі є країни Балтії. Спільний історичний досвід радянської окупації та стурбованість російською агресією сприяли глибокому почуттю солідарності. Це сприйнятливие середовище підвищує ефективність зусиль культурної дипломатії під керівництвом діаспори. Уряди країн Балтії часто виступають співспонсорами або підтримують українські культурні ініціативи, і місцеве населення, як правило, позитивно реагує на них.

Формування української діаспори в країнах Балтії відбувалося у кілька етапів. Перші осередки з'явилися ще у міжвоєнний період, однак найбільшого поширення українська присутність набула після Другої світової війни та особливо після розпаду СРСР. Новий етап почався після 2014 р., а найбільшого масштабу міграційні процеси досягли після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р.

Тож формування української діаспори в країнах Балтії є результатом тривалих контактів, імперської політики, воєнних подій і трудової міграції. Сьогодні українці Балтії – це активна спільнота, що зберігає культурну спадщину та зміцнює зв'язки між Україною та балтійськими країнами [4; 5; 6].

Після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р. українська діаспора в країнах Балтії – Латвії, Литви, Естонії зазнала суттєвих якісних трансформацій, які проявилися у зростанні її чисельності, активізації громадської діяльності, посиленні політичної суб'єктності та міжнародній мобілізації підтримки України.

Українська спільнота в балтійських країнах відіграє дедалі важливішу роль у культурному і політичному вимірах та робить чималий внесок у світову підтримку України, сприяючи її культурній присутності за кордоном. Важливо наголосити, що українська діаспора зросла не лише чисельно, але й стала впливовим суб'єктом культурної дипломатії, яка здатна як м'яка сила впливати на громадську думку, зміцнювати міжкультурні зв'язки та міжнародну підтримку.

Культурна дипломатія трактується як форма зовнішньополітичної діяльності, що передбачає просування культурних цінностей, традицій, мови та ідентичності через м'який вплив на громадську думку інших держав. Відповідно до концепції м'якої сили Дж. Ная, саме культура є тим важелем, що може формувати позитивне ставлення до країни, не вдаючись до прямого політичного тиску [9].

Українська діаспора як складова культурного капіталу нації, виконує функцію посередника у міжкультурному діалозі, стаючи суб'єктом неформальної дипломатії, здатним впливати на міжнародну підтримку України.

Представники української діаспори в країнах Балтії активно впроваджують практики культурної дипломатії, спрямовані на збереження національної ідентичності, популяризацію української культури та зміцнення зв'язків між Україною та Литвою, Латвією й Естонією. Вони продуктивно співпрацюють з

органами місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та міжнародними партнерами, допомагаючи створювати м'яку силу для України.

В умовах триваючої війни українська діаспора функціонує як незалежний актор міжнародної комунікації та сполучна ланка між приймаючою країною та Батьківщиною. У ролі суб'єкта культурної дипломатії представники діаспори, не обмежені певними рамками, ініціюють власні культурно-просвітницькі заходи.

Одним із найактивніших осередків українського культурного життя в Балтії стала Естонія [4]. Асоціація українських організацій в Естонії організовує щорічні фестивалі, такі як «Квіти України» та «Північна зірка», які об'єднують талановиту молодь з Естонії, України, Латвії, Литви та Польщі. Ці заходи сприяють збереженню та популяризації культур, традицій та обрядів, а також встановленню тісних культурних відносин між країнами [7].

Крім того, етнофестиваль «Вишиванка об'єднує» проводиться до Всесвітнього Дня вишиванки з метою об'єднати українців та естонців у бажанні зберегти народні традиції та культуру [8]. У бібліотеці естонського столичного району Віймсі Конгрес українців Естонії організував виставку українських художників «Від болю до світла», приурочену до річниці початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну [1].

Організація «Конгрес українців Естонії» активно представляє українську культуру на таких заходах, як Етноярмарок та Форум народів, де демонструються музичні виступи, національні страви та художні вироби [2].

У Литві Український центр у Вільнюсі проводить заходи, спрямовані на збереження історичної пам'яті. Акція «Пам'ять, що єднає покоління» включала перегляд фільму «Поводир», тематичні майстер-класи для дітей та концерт-реквієм, присвячений пам'яті жертв Голодомору. У рамках цієї акції присутні об'єдналися, щоб вшанувати пам'ять про трагічні сторінки української історії. Ці заходи сприяють передачі історичної правди майбутнім поколінням та зміцненню культурних зв'язків між українцями та литовцями [3].

Варто також зазначити, що у Литві українська спільнота бере активну участь у громадських вшануваннях, акціях солідарності та благодійних акціях на підтримку українських біженців та військових. Культурна дипломатія тут стає формою представництва та захисту інтересів України, підвищення обізнаності про боротьбу українців за суверенітет і демократичні цінності [6].

Українські громади в Латвії також беруть активну участь у регіональних фестивалях та культурних заходах, спрямованих на популяризацію української культури та зміцнення міжнаціональних зв'язків. У Ризі щороку проходить «Фестиваль української культури», що приваблює не лише українців, а й латвійців, які виявляють інтерес до української музики, кухні та народних ремесел [5].

Отже, українська діаспора організовує фестивалі та благодійні концерти, присвячені українським святкам, мовні курси та суботні школи для дітей української громади, мистецькі виставки, кінопокази, літературні вечори, майстер-класи, гуманітарні та благодійні акції, що поєднують культуру з активною громадською позицією. Через ці ініціативи українська діаспора не лише збирає кошти для підтримки Збройних Сил України, а й зміцнює позитивний образ України, створює майданчики для діалогу та формує симпатію до українських цінностей. Культурні заходи стали формою протесту, солідарності та нагадування про боротьбу українців.

Загалом представники української діаспори в країнах Балтії, просуваючи національний імідж України, стимулюють культурний обмін, створюють атмосферу довіри та взаєморозуміння. Оскільки світ продовжує долати виклики, пов'язані з війною та переміщенням, такі спільноти є потужним прикладом того, як культурна дипломатія може сприяти єдності, стійкості та взаємній повазі [4; 5; 6].

Важливо також відзначити, що діаспора виконує й роль «комунікатора» між офіційною українською дипломатією та громадськістю країн Балтії. Вона здатна

пояснювати складні історичні контексти, доносити правду про війну, бути живим свідченням стійкості та гідності українського народу.

Отже, українська діаспора в країнах Балтії трансформувалась у вагомий суб'єкт культурної дипломатії, що поєднує в собі функції збереження національної ідентичності, просування української культури та мобілізації міжнародної підтримки. Завдяки своїй активності, відкритості до діалогу, ефективній комунікації та широкому спектру культурних ініціатив вона робить неоціненний внесок у побудову позитивного іміджу України на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Естонії діаспора організувала виставку українських художників «Від болю до світла». *Укрінформ*. 17.02.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3671397-v-estonii-diaspora-organizuvala-vistavku-ukrainskih-hudoznikov-vid-bolu-do-svitla.html> (дата звернення: 12.04.2025).
2. В Естонії діаспора представила українську культуру на Етноярмарку та Форумі народів. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3320599-v-estonii-diaspora-predstavila-ukrainsku-kulturu-na-etnoarmarku-ta-forumi-narodiv.html?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 12.04.2025).
3. «Пам'ять, що єднає покоління». *Укрінформ*. 26.11.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3931314-v-ukrainskomu-centri-u-vilnusi-proveli-akciu-pamat-so-ednae-pokolinna.html> (дата звернення: 12.04.2025).
4. Українська громада. *Посольство України в Естонській Республіці*. URL: <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/108-ukrajinci-v-jestoniji> (дата звернення: 10.04.2025).
5. Українці у Латвійській Республіці. *Посольство України в Латвійській Республіці*. URL: <https://latvia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/86-ukrajinci-u-latvijsykiej-respublici> (дата звернення: 10.04.2025).

6. Українці Литви. *Посольство України у Литовській Республіці*. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4883-ukrainian-communities-in-lt> (дата звернення: 10.04.2025).

7. У Таллінні діаспора провела фестиваль творчості «Північна зірка 2023». *Укрінформ*. 31.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3780863-u-tallinni-diaspora-provela-festival-tvorcosti-pivnicna-zirka-2023.html> (дата звернення: 10.04.2025).

8. Фестивалі. *Асоціація українських організацій в Естонії*. URL: <https://ukraine.ee/ua/news/festivales> (дата звернення: 12.04.2025).

9. Nye J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York : Public Affairs, 2004. 328 p.

Віталій ЗАІКА

к. психол. н., доц.,

доцент кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти

Полтавського інституту економіки і права

ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

м. Полтава, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВОЄННИХ МІГРАНТІВ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Російсько-українська війна, що активізувалася у 2022 році, призвела до масштабного переміщення українського населення, зокрема й до країн Балтії. За оцінками урядів Литви, Латвії та Естонії, станом на 2024 рік у цих державах проживають десятки тисяч українців, які залишили Батьківщину через збройний конфлікт. Соціально-психологічна адаптація воєнних мігрантів постає надзвичайно актуальним викликом як для самих переселенців, так і для приймаючих суспільств.

Більшість українців, які знайшли притулок у країнах Балтії, – це жінки з дітьми, люди похилого віку, рідше – ветерани та поранені військовослужбовці. Ці категорії населення особливо вразливі до соціально-психологічного стресу і часто стикаються з низкою складних викликів [3]. Зокрема, значна частина мігрантів страждає на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що виник унаслідок пережитого військового досвіду, втрати рідних, руйнування житла або втраченого відчуття безпеки [1]. Також серед поширених труднощів можна виокремити втрату близьких, дому, стабільної роботи, що породжує відчуття безпорадності, тривожності та нестабільності. Додатково психологічне навантаження створює почуття провини за те, що довелося залишити Батьківщину у час війни, тоді як інші залишилися захищати країну.

У перші місяці перебування в країнах Балтії багато мігрантів перебувають у невизначеному правовому статусі, що ускладнює доступ до медицини, освіти

та ринку праці. До цього додаються мовні бар'єри, які ускладнюють повсякденну комунікацію, та культурні відмінності, що впливають на почуття відчуження.

Успішна соціально-психологічна адаптація значною мірою залежить від цілого комплексу чинників. До них належать, по-перше, психоемоційний стан людини на момент переїзду – ті, хто виїхав у стані шоку або глибокого емоційного потрясіння, потребують більш тривалої підтримки. По-друге, важливою є наявність підтримки – родинної, дружньої або волонтерської, яка створює базу для відчуття безпеки. Також серйозну роль відіграє політика держави щодо інтеграції мігрантів: чим більш гнучкою та гуманною вона є, тим швидше адаптація проходить успішно. У випадку з країнами Балтії мовна близькість також є пом'якшувальним фактором – особливо в Литві, де доступні безкоштовні мовні курси для українців.

Важливим є також освітній та професійний рівень мігрантів, їхня готовність до перекваліфікації та відкритість до нових соціальних реалій. З метою підтримки процесу адаптації уряди Литви, Латвії та Естонії спільно з громадськими організаціями створюють різноманітні програми інтеграції. Серед них варто виокремити мовні курси, програми культурної орієнтації, психологічні консультації та підтримку. Для дітей організовуються дитячі садки та школи, де враховуються потреби українських учнів, а у деяких навчальних закладах працюють українські педагоги. Дорослим сприяють у працевлаштуванні, надаючи можливості для започаткування малого бізнесу або проходження перекваліфікаційних курсів. Водночас рівень ефективності подібних заходів може істотно різнитися залежно від регіону та залученості місцевої громади.

Незважаючи на позитивні приклади, багато українців зіштовхуються з серйозними проблемами. Ізоляція, особливо у віддалених районах, створює відчуття самотності, відчуження та безнадії. У деяких випадках спостерігається мовна дискримінація – особливо коли мігранти не володіють балтійськими мовами або англійською. Бюрократичні бар'єри, пов'язані з отриманням дозволу на проживання, роботи чи навчання, часто стають серйозною перепорою.

Культурні відмінності, релігійні та поведінкові особливості теж можуть викликати певний стрес, особливо у людей старшого віку.

Практика останніх років у країнах Балтії свідчить, що успішна адаптація воєнних мігрантів неможлива без чіткої системи психологічної допомоги. Найбільш ефективними формами визнані індивідуальні та групові консультації з фахівцями, застосування арт- і тілесноорієнтованої терапії, яка дозволяє мігрантам опрацьовувати травматичний досвід у безпечному середовищі [2]. Великого значення набуває підтримка українських центрів громади, які не лише забезпечують інформаційну та юридичну допомогу, а й сприяють формуванню спільноти. Важливою складовою є також налагодження міжкультурного діалогу через спільні заходи з місцевим населенням, що сприяє зниженню рівня упереджень і формує атмосферу прийняття.

Загалом, соціально-психологічна адаптація українських воєнних мігрантів у країнах Балтії є багатовимірним процесом, що залежить як від внутрішніх ресурсів самих переселенців, так і від політики держав. Сприяння інтеграції потребує міжсекторальної співпраці – урядів, громадських ініціатив, соціальних служб і психологів. Зміцнення міжкультурного діалогу, зменшення стигматизації та активне залучення мігрантів до життя громади є основою ефективної адаптації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасименко Л.О., Скрипніков А.М., Ісаков Р.І. Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад: навч. посіб. К.: ВСВ «Медицина», 2023. 120 с.

2. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2023. 164 с.

3. Повернення з війни: соціально-психологічні особливості реадаптації та ресоціалізації ветеранів і ветеранок до умов цивільного життя: колективна

монографія / [А. Чернов, В. Заїка, В. Лебедєв та ін.]. Полтава: ПУЕТ, 2024. 249с.

URL: DOI: <https://doi.org/10.36994/978-966-388-709-8-2024-249>

Світлана ЗАКІРОВА

к.іст. н., доц.

завідувач відділу обслуговування інформаційними ресурсами

Національної юридичної бібліотеки

Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ СЕРВІСИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ З МІГРАЦІЇ ПРО СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ ВІД ВІЙНИ В КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Після початку широкомасштабної військової російської агресії проти України 24 лютого 2022 року до системної роботи у сфері захисту прав постраждалих категорій населення та організації прямої допомоги українським громадянам активно долучилася Міжнародна організація з міграції. Ця міжнародна установа має багаторічний досвід роботи з біженцями і внутрішньо переміщеними особами, напрацювала специфічні алгоритми виявлення найбільш гострих проблем зазначених категорій населення у різних частинах світу, розробила різноманітні матриці відстеження тенденцій розвитку ситуації. Важливим напрямком роботи МОМ також стало проведення різноманітних досліджень та опитувань для забезпечення кращого розуміння намірів і потреб у допомозі постраждалого від війни населення, загальної гуманітарної ситуації, а також для покращення та консолідації зусиль міжнародних партнерів та національних урядів приймаючих країн [2]. Результати аналітичних звітів і моніторингів Матриці відстеження переміщень МОМ з 2022 року постійно оприлюднюються на офіційних сторінках установи.

Окремо зазначимо, що термін «біженці» у даній роботі використовується в сенсі втікачів від війни, тобто тих українських громадян, які у пошуку захисту і безпеки через російське повномасштабне військове вторгнення в Україну змушені були виїхати за кордон (хоча з юридичної точки зору значна частина з

них станом натеper мають статус тимчасового захисту відповідно до Директиви Ради ЄС 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 р. чи аналогічних за національними правовими нормами). Таке використання терміну зумовлене відповідним підходом до дефініції «українські біженці за кордоном» в аналітичних матеріалах і документах Міжнародної організації з міграції.

На офіційному сайті МОМ для аналізу ситуації з вимушено переміщеними особами з України створено спеціальні інтерактивні сервіси, які представляють широкий спектр відомостей про українських біженців від війни:

1. Реагування на події в Україні: <https://dtm.iom.int/responses/ukraine-response>
Панель інформує про переміщення українських вимушених біженців у 18 державах Європи (Україна, Білорусь, Бельгія, Болгарія, Чехія, Естонія, Франція, Німеччина, Угорщина, Латвія, Литва, Чорногорія, Північна Македонія, Молдова, Польща, Румунія, Словаччина, Швеція). Портал містить інформацію про потреби і наміри українських вимушених переселенців, організацію допомоги та заходи держав щодо інтеграції українських біженців у країнах тимчасового перебування. Для отримання конкретних звітів і відомостей потрібно на інтерактивній мапі Європи вибрати необхідну державу.

Зокрема, станом на 24.05.2025 р. МОМ підготувала та оприлюднила тридцять три документи про стан, наміри і потреби українських біженців у країнах Балтії:

Литва – 10: <https://dtm.iom.int/lithuania>

2022 – 2 (Опитування щодо переміщення біженців з України та громадян третіх країн» (2 звіти – у жовтні і грудні 2022 р.);

2023 – 3 (Опитування біженців з України: потреби, наміри та інтеграційні виклики. Звіт по країні та аналіз даних» (3 звіти – у червні, серпні і жовтні 2023 р.);

2024 – 4 (Опитування біженців з України: потреби, наміри та виклики інтеграції – Річний звіт (2023, квітень), Соціальна інтеграція біженців з України (січень – березень 2024 р.), Доступ до медичних послуг для біженців з України

(січень – березень 2024 р.), Інтеграція біженців з України на ринок праці (січень – березень 2024 р.) липень);

2025 – 1 (Доступ до медичних послуг для біженців з України (серпень – жовтень 2024 р.) квітень).

Латвія – 14 <https://dtm.iom.int/latvia>

2022 – 3 (Опитування щодо переміщення біженців з України та громадян третіх країн, 3 раунди – серпень, жовтень, грудень);

2023 – 5 (3 – Опитування з біженцями з України: потреби, наміри та виклики інтеграції (січень-березень 2023 р.) червень, серпень, жовтень; 2 – На шляху назад до України: опитування біженців щодо місць призначення, тривалості перебування та допомоги (квітень – червень 2023 р.) липень, грудень);

2024 – 6 (На шляху назад: Опитування громадян України – щорічне (2023) лютий; Інтеграція біженців з України на ринок праці – Річний звіт (2023) квітень; Опитування біженців з України: потреби, наміри та виклики інтеграції – Річний звіт (2023) квітень; Громадяни України повертаються в Україну (березень – квітень 2024 р.) вересень; Новоприбулі: потреби та наміри біженців з України (березень – травень 2024) вересень; Опитування біженців з України: потреби, наміри та інтеграція (березень – травень 2024) вересень).

Естонія – 9: <https://dtm.iom.int/estonia>

2023 – 2 (Опитування біженців з України: потреби, наміри та виклики інтеграції (квітень – червень 2023) травень, серпень);

2024 – 7 (Опитування з біженців з України: потреби, наміри та виклики інтеграції (липень – вересень 2023 р.) січень), Опитування біженців з України: потреби, наміри та виклики інтеграції – Річний звіт (2023) – англ. та естон. мов. квітень, Доступ до медичних послуг для біженців з України (січень – березень; квітень – червень 2024), Інтеграція біженців з України на ринок праці (січень – березень, квітень – червень 2024 р.) липень).

2. Подорожі стійкості: <https://dtm.iom.int/online-interactive-resources/journeys-resilience-ukraine>

Даний інтерактивний ресурс представляє матеріали картування життя біженців з України. Портал містить спеціальний розділ про методологію проведення досліджень і представлення отриманих результатів. Інформативна складова ресурсу розподілена за розділами: Повернення додому; Потреби та наміри; Гуманітарна допомога.

3. Регіональні заходи реагування в Україні: потреби, наміри та перетин кордону: <https://dtm.iom.int/online-interactive-resources/ukraine-regional-response-needs-intentions-and-border-crossings>

Портал презентує результати опитування населення, українських біженців і громадян третіх країн щодо гуманітарного реагування на війну в Україні в 11 країнах регіону: Білорусі, Угорщині, Польщі, Республіці Молдова, Румунії, Словаччині, Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії та Литві.

Інформація ресурсу систематизована у наступні тематичні розділи:

Потреби, наміри та виклики інтеграції; Повернення назад; Транскордонне переміщення громадян третіх країн. Кожен із розділів має власні структурні елементи, які відображають особливості соціального портрету та інтеграції переміщених осіб (демографічний профіль, освіта та зайнятість, потреби, виклики та допомога, інтеграція та інклюзія): особливості виїзду і повернення до рідної країни (причини виїзду, очікування після повернення); характеристики переміщення громадян третіх країн (можливості переїзду до різних країн, зв'язки з країною походження).

Звіти МОМ також містять широкий спектр показників якісного складу українських біженців та їх можливостей для організації життя у країнах тимчасового перебування (соціального профілю; сімейного стану; місця проживання в Україні; основних потреб у допомозі; викликів на новому місці перебування; статусу зайнятості до виїзду з України порівняно з поточним статусом; перспектив працевлаштування; намірів щодо інтеграції у країні переміщення, подальшого переїзду до кінцевого пункту чи повернення в Україну

і головних причин таких рішень), що вкрай важливо для аналізу ситуації з українськими втікачами від війни [3, с. 134].

Загалом, варто зазначити, що представлені на офіційних сторінках установи аналітичні матеріали Міжнародної організації з міграції щодо українських біженців від війни завдяки застосуванню алгоритму Матриці відстеження переміщення мають цінний і важливий для дослідників аспект. Вони є співставними і орієнтовно стандартизованими відповідно до кількісних і якісних показників щодо осіб, які вимушено покинули місце проживання і переселилися до нових країн і територій. Такий підхід дозволяє відстежити загальні тенденції та виокремити локальні особливості процесів налагодження життя, інтеграції та соціалізації українських біженців від війни у державах Балтії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Lithuania – Displacement Surveys with Refugees from Ukraine and TCNs (01 September – 11 November 2022). *International Organization for Migration*, December 06 2022. DTM IOM, Lithuania. URL: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1461/files/reports/IOM_DTM_LTU_Intentions%20Survey_Ukraine_1%20Sep-%2011%20Nov%202022.pdf
2. Ukraine Response. *International Organization for Migration. Displacement Tracking Matrix*. URL: <https://dtm.iom.int/responses/ukraine-response>
3. Закірова С. Звіти Міжнародної організації з міграції: аналіз проблем українських біженців і внутрішньо переміщених осіб в умовах широкомасштабного російського вторгнення в Україну. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 70. С. 119–143. doi: <https://doi.org/10.15407/np.70.119>

Наталія КУЗЬМЕНКО

старша викладачка кафедри державно-правових дисциплін та
українознавства

Сумського національного аграрного університету

Суми, Україна

З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ЛИТВИ У ХХ СТОЛІТТІ

Українська діаспора у Литві має глибокі історичні і культурні традиції. На початку 1900-х рр. з ініціативи російського уряду (значна частина литовських земель на той час входила до складу Російської імперії) мешканців кількох українських сіл було переселено у місцевість поблизу Вільнюса. Українські переселенці проживали у селах Ейшішкес та Айренай [1, с. 36]. Протягом усього століття нащадки українських селян зберігали не лише родинні зв'язки, але й важливі риси традиційної національної культури. Проте у подальшому переважна більшість української спільноти зосереджувалася у містах.

У 1920-х роках, за польської влади, у Віленському університеті навчалося кількесот українців, активно діяла українська студентська громада. 1928 р. у Каунасі, на той час столиці Литви, було створене «Литовсько-українське товариство». Його засновниками були професори університету імені Вітаутаса Великого, М. Біржишка, В. Креве-Міцкявічус, а також голова Спілки письменників і журналістів Литви Ю. Пуріцкіс [2, с. 41]. За час існування (1928–1940 рр.) товариство розвивало культурні зв'язки між литовським та українськими народами, популяризувало українську історію та культуру. У бюлетені «Вісті» литовсько-українського товариства публікувалися матеріали про життя і творчість українських письменників, науковців, історичні нариси про визначні постаті, матеріали про роботу товариства. У жовтні 1933 р. у Каунасі було зареєстровано Українську національну громаду Литви, на початку 1934 р. – Культурно-освітнє товариство українців у Литві. Його метою було «об'єднувати

литовців і українців для тісної співпраці, розвивати і поширювати литовське та українське народне мистецтво і допомагати незаможним українцям» [3, с. 19].

Після Другої світової війни кількість українців у Литовській Республіці значно зросла. Якщо за переписом 1959 р. вона становила 17692 особи (0,7% населення), то 1989 р. – 44789 осіб [3, с. 19]. Збільшення кількості українців у Литві відбувалося внаслідок міграції з України та інших держав. Найбільше осіб українського походження проживає у Вільнюсі, Клайпеді, Каунасі, Шяуляї; чимало українців налічується в Ігналінському, Йонавському, Тракайському районах.

Новий етап у діяльності національних громад розпочався у роки відродження незалежної Литви наприкінці 1980-х рр. У листопаді 1989 р. було прийнято Закон про національні меншини (зберігав чинність до 2010 р.) [4]. Цього ж року при Раді Міністрів створили Комітет національностей. 1991 р. з державного бюджету Литви були виділені кошти для розвитку і підтримки культур національних меншин. Відповідно до Закону про громадянство, всі особи, які проживали у Литві до лютого 1989 р., отримали громадянство Литовської Республіки [5]. Закон забезпечив розвиток національної самобутності української громади, можливість брати участь у суспільно-політичному житті країни на рівних засадах.

З ініціативи громадсько-політичного руху «Саюдіс» у жовтні 1989 р. у Вільнюсі відбулася установча конференція української громади. До її складу увійшли осередки міст Вільнюса, Йонави, Мажейкяй, Клайпеди, Снечкуса, Каунаса. Основним напрямком роботи осередків є культурно-просвітницька діяльність, відродження і збереження національної самобутності. На запрошення громади з концертами та виставами виступали відомі українські виконавці, кобзарі, фольклорні та театральні колективи. З початку 1990-х рр. у найбільших литовських містах були організовані українські недільні школи, в яких діти вивчали рідну мову, історію, географію, основи релігії, знайомились з культурою українського народу. Варто зазначити, що робота українських недільних шкіл

фінансувалася Литовською державою. Найбільшими проблемами у роботі українських шкіл у Литві була нестача вчителів, брак методичної літератури та підручників. Одночасно з організацією шкіл громада українців Литви порушила питання про створення української гімназії, де поряд з викладанням української мови, культури й історії, окремі предмети викладалися б литовською мовою.

1992 р. у Вільнюсі створено Асоціацію українців на чолі з доцентом Вільнюського педагогічного університету Надією Непорожньою. Асоціація об'єднала дослідників української культури, перекладачів, журналістів, педагогів, діячів мистецтва. Зусиллями членів асоціації було проведено культурні заходи та телепередачі, присвячені Г. Сковороді, Т. Шевченкові. Восени 1993 р. у Вільнюсі відбулася наукова конференція «Литва – Україна: історія, політологія, культурологія», присвячена 130-й річниці видання у Вільно «Кобзаря» Т. Шевченка польською мовою та 170-й річниці від народження перекладача твору Владислава Сирокомлі (Людвіка Кондратовича). Творчість цього польського поета єднала литовський, польський, білоруський та український народи. У доповідях науковців були представлені основні здобутки у галузі україністики, а також обговорювались проблеми діяльності громад українців Литви. Пролунали і важливі прогностичні думки щодо взаємин Литви і України у контексті формування Європи ХХІ століття. Учасники конференції наголошували: Литва і Україна разом з Польщею мають створити «Середню Європу» – своєрідну геополітичну смугу між Сходом і Заходом, гарант стабільності і безпеки в усій Європі.

Станом на 2021 р. у Литві постійно проживало близько 28 тис. етнічних українців – громадян цієї країни (1,4 %) населення країни [6]. Після початку російської військової агресії до Литви прибуло понад 77 тис. громадян України (переважно – жінок та дітей) [7].

ЛІТЕРАТУРА

1. Нельга О. Український селянин у Литві. *Золоті ворота* : видання товариства зв'язків з українцями за межами України. 1994. №2 (8). С. 36–40.
2. Непорожня Н. Україністика у Литві. *Золоті ворота* : видання товариства зв'язків з українцями за межами України. 1994. №2 (8). С. 41–51.
3. Маховський О. Балтія сьогодні й завтра. *Золоті ворота* : видання товариства зв'язків з українцями за межами України. 1994. №2 (8). С. 3–22.
4. Аналітична записка з питань порівняльного законодавства щодо використання мов національних меншин у сфері освіти в Румунії, Польщі, Вірменії, Словаччині, Фінляндії, Латвії, Литві, Естонії. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32343.pdf>
5. Закон Литовской Республики о гражданстве. URL: http://lib.rada.gov.ua/static/LIBRARY/catalog/law/lit_gromadjan.html
6. Українці Литви. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/4883-ukrainian-communities-in-lt>
7. До Литви почали прибувати дедалі більше біженців з України. URL: <https://www.unian.ua/world/ukrajinski-bizhenci-v-litvi-u-krajini-prozhivayut-ponad-78-tisyach-gromadyan-ukrajini-12853005.html>

Людмила МАЗУКА

к. іст. н., старша наукова співробітниця
відділу етнополітології Інституту політичних і
етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України
Київ, Україна

РОЛЬ НОВІТНІХ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ КРАЇН БАЛТІЇ У ПІДТРИМЦІ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну Естонія, Латвія та Литва прийняли тисячі українців, які втікали від війни. Згідно з даними УВКБ ООН, станом на березень-квітень 2025 року у країнах Балтії зареєстровано 135 120 громадян України. Зокрема, в Естонії – 42 730, Латвії – 48 555, Литві – 43 835 осіб [6].

Перебуваючи у новій країні, деякі українці намагаються зберігати та популяризувати свою культуру, а інші асимілюються з місцевим етносом, часто з російським, приєднуючись до більш активних громад і поступово втрачаючи українську ідентичність.

Одним з основних чинників, що впливають на збереження української ідентичності закордонних українців, є їх залученість до роботи у громадських організаціях, сформованих різними поколіннями українців, які, попри глибоку інтегрованість у суспільства країн перебування, впродовж десятиліть були і залишаються «амбасадорами» України. Громадські організації закордонних українців є активними учасниками громадсько-політичного життя у країнах проживання та представляють інтереси українців і України в суспільствах країн їхнього проживання, політичними та владними структурами на всіх рівнях.

Починаючи із 2014 року, в Балтійських країнах виникають нові організації українців, головною метою яких є підтримка України у протидії російській агресії через ініціювання та організацію заходів, на яких привертається увага до

України, здійснюється збір коштів на підтримку ЗСУ, а також збір і передача гуманітарної допомоги для постраждалих від війни українців. До роботи в цих організаціях залучаються представники різних хвиль міграції з України.

За офіційними даними МЗС України, станом на 2019 рік у Литві діяло 16 зареєстрованих громадських організацій українців, 10 з яких співпрацювали із Посольством України у Литовській Республіці. У Латвії 15 організацій української діаспори співпрацювало з українським посольством [3].

Представники української діаспори в Естонії об'єднані у дві самостійні структури: Конгрес українців Естонії та Асоціацію українських організацій в Естонії, до складу яких входить тридцять українських національно-культурних товариств [2].

Із початком повномасштабного вторгнення українці в країнах Балтії створили штаби допомоги Україні, які сьогодні продовжують свою роботу в напрямку організації заходів для збереження української культури та адаптації українців [1].

У червні 2022 року за ініціативою українців Литви у Вільнюсі відкрився перший у країнах ЄС «Український центр», який одразу став важливим культурним осередком українства. У 2023 р. у м. Пярну (Естонія) була створена українська громадська організація «Український центр».

Попри активну діяльність українців у країнах Балтії, слід зауважити, що у цих країнах існує проблема розрізненості українських громад. Відбувається досить швидка асиміляція та втрата української ідентичності. Це пояснюється наявністю у цих країнах активної і до недавнього часу більш численної російської діаспори, до якої приєднувалися українці.

За даними Посольства України у Латвії сьогодні у цій країні є тільки 8 громадських організацій, які є справжніми патріотами і дійсно вболівають за Україну. З цих восьми організацій у 2022 році п'ять об'єдналися в єдину загальнолатвійську організацію – Конфедерацію українців Латвії «ВІЧЕ». Серед основних завдань організації були виокремлені: сприяння відродженню та

розвитку українських етнічних традицій; сприяння вивченню української історії, мови, культури; сприяння розширенню та розвитку співробітництва Латвійської Республіки з Україною та іншими країнами у сферах культури, освіти, науки, економіки та інших галузях, поширення об'єктивної інформації про Україну. Разом із ними у Латвії досі діють антиукраїнські та проросійсько орієнтовані організації так званих українців, які входять до Об'єднання українських товариств Латвії (ОУТЛ) на чолі з Іриною Дукуле. ОУТЛ з 2014 року і до сьогодні не засудило російської агресії і, навпаки, став рупором кремля в Латвії, який може використовувати росія для здійснення провокаційної діяльності [7].

Сучасні дослідження, які проводять серед українських втікачів від війни, фіксують ще одну проблему: небажання нових мігрантів контактувати з українською діаспорою. Наприклад, згідно з дослідженням, яке було проведене у Литві, «українці, які приїхали після 24 лютого 2022 року, не прагнуть контактувати з українською діаспорою в Литві. Понад 50% респондентів не спілкуються з місцевими українцями. Однією із причин називають відсутність почуття спільності (33%)» [4].

Одним з аргументів, що пояснює таку ситуацію, є те, що респонденти не знали про існування української діаспори та відсутність потреби шукати українську спільноту. А це надалі загрожує повною асиміляцією українців.

Опитування українських громадян у Литві, які скористалися послугами Служби зайнятості (травень 2023 р.), засвідчило, що кожен третій (34 %) з опитаних пов'язує своє майбутнє з Литвою. Це дослідження показало, що більшу частину опитаних вимушених мігрантів становлять жінки віком 30–40 років (83,2 %), серед яких більша частина (52,5 %) має вищу освіту [5].

Десятки тисяч українських дітей здобувають середню та вищу освіту у країнах Балтії. Наприклад, понад тисячу студентів зараз навчається в литовських закладах вищої освіти. У Литві діють різні студентські та молодіжні організації, що об'єднують українську спільноту. Зокрема, Українська молодіжна асоціація «Зоря», яка сприяє інтеграції української молоді в Литві.

Станом на травень 2024 року в Естонії навчалось близько 9000 українських дітей. Спілка української молоді в Естонії, яка входить до складу Асоціації українських організацій в Естонії, об'єднує українську молодь, яка з різних причин тимчасово або постійно проживає в цій країні. Проте далеко не всі молоді українці мають бажання долучатися до роботи у цих організаціях.

Сьогодні важливим стало об'єднання для роботи представників усіх хвиль української діаспори та закордонного українства загалом, особливо новоприбулих, переважно молодих і високоосвічених українців, які швидко інтегруються у суспільства країн проживання і можуть у майбутньому активно просувати українські інтереси на різних рівнях суспільно-політичного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Допомога Україні. *Асоціація Українських Організацій в Естонії*. URL: <https://ukraine.ee/ua/news/help-ukraine> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
2. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Естонією. *Посольство України в Естонській Республіці*. URL: <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/107-the-ukrainian-and-estonian-cooperation-on-culture-education-and-research-affairs> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
3. Перелік громадських організацій закордонних українців, які співпрацюють з закордонними дипломатичними установами України. *МЗС України*. URL: <https://zakordonniukrainci.mfa.gov.ua/ukrayinska-gromada/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 28.05.2025 р.).
4. Ткачук А., Кострикіна С., Янелюнас Т. Адаптація та інтеграція українських мігрантів у Литві. *EESC*. URL: https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/11/v02_Ukrainian-report_Janeliunas_UA_A4.pdf (дата звернення: 28.05.2025 р.).
5. Daugėja ukrainiečių, savo ateitį siejančių su Lietuva. *Uzimtumo tarnuba*. URL: <https://uzt.lt/naujienos/8/daugeja-ukrainieciu-savo-ateiti-siejanciu-su-lietuva:21> 5. (дата звернення: 28.05.2025 р.).

6. Ukraine Refugee Situation. *Operational Data Portal*. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 28.05.2025 р.).

7. Uzmanību! Pseido ukraiņu organizāciju aizsegā Latvijā darbojas Kremļa aģenti! / Увага! В Латвії під виглядом українських організацій діють агенти Кремля. *Посольство України в Латвійській Республіці*. URL: <https://latvia.mfa.gov.ua/news/uzmanibu-pseido-ukrainu-organizaciju-aizsega-latvija-darbojas-kremla-agentiuvaga-v-latviyi-pid-viglyadom-ukrayinskih-organizacij-diyut-agenti-kremlya> (дата звернення: 28.05.2025 р.).

Зоряна МАКОГІН

к. е. н., доц.

доцент кафедри міжнародної безпеки та стратегічних студій

Львівського національного університету ім. І. Франка

Львів, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ

Країни Балтії безумовно виступають у якості стратегічних партнерів України, які неодноразово підтримували її на міжнародній арені, надаючи військову, гуманітарну та фінансову допомогу. Крім того, Балтійські країни послідовно виступали за вступ України до ЄС та НАТО.

Через тривалі військові дії безліч українців змушені були шукати притулку в різних країнах світу, зокрема у країнах Балтії (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих біженців з України у країнах Балтії, осіб [7].

Країна	дата	Зареєстровані біженці на вказану дату, осіб	Надано притулок та застосовано систему національного захисту, осіб
Литва	07.04.2025	43 835	94 465
Латвія	25.02.2025	48 555	61 480
Естонія	31.03.2025	42 730	65 950

У 2025 році країни Балтії продовжують надавати тимчасовий захист українцям, вимушеним покинути свою країну через триваючі військові дії. Цей статус забезпечує легальне перебування в країнах та доступ до різних соціальних послуг, сприяючи інтеграції та адаптації в новому суспільстві. Для прикладу, в Литві біженцям, які постраждали від війни у своїй країні, можна перебувати до 90 днів, і протягом цього часу необхідно оформити захист (параграф 24);

обов'язковою умовою є реєстрація в системі MIGRIS. Статус захисту – це тимчасова посвідка на проживання в Литві для українців, яка дає чимало привілеїв і можливостей, але дійсною вона буде лише доти, доки її офіційно продовжує Рада Європейського Союзу та місцева влада. Окремо варто сказати про дотації. Якщо біженець належить до категорії «потребуючих», то йому буде доступна разова допомога в розмірі 176 євро, її платять навіть сьогодні новоприбулим українцям, які оформили статус. Багатодітним сім'ям з дітьми, вагітним жінкам, людям, старшим за 60 років, і сім'ям з особами з інвалідністю за наявності договору оренди житла щонайменше на пів року, буде оплачено перший і останній місяць проживання, але не більше ніж 504 євро на місяць.

Малозабезпечені громадяни також можуть оформити деяку допомогу в Литві (йдеться про виплату на термін до 3 місяців суми в 167 євро на місяць на людину). Також можливе оформлення, якщо є аргументовані фінансові проблеми, дотації на оренду житла протягом 6 місяців. У 2025 році в цій країні продовжили ініціативу надання українським біженцям безоплатного проїзду (компенсація 99 % вартості) у громадському транспорті. Це означає, що електронний документ про статус військового біженця дає право оформити таку пільгу [5].

Варто відмітити, що 53% українських біженців у Литві мають офіційну роботу, а 83% дітей навчаються у школах. ООН виділила 10,9 млн доларів на подальшу підтримку 55 тисяч біженців до кінця 2025 року. Згідно з даними порталу SuUkraine.lt [2], українці можуть отримати соціальну грошову допомогу, якщо середній дохід на одну особу становить менше 141,9 євро на місяць. Також доступні компенсації витрат на комунальні послуги залежно від доходу біженця.

Що стосується Латвії, то уряд країни перерозподілив 984 200 євро, щоб Державне агентство зайнятості (NVA) могло забезпечити виплату одноразової допомоги на початок трудової діяльності або самозайнятості 1330 українським цивільним особам. Така підтримка надається один раз, і її виплату забезпечує NVA на підставі заяви. Розмір допомоги становить одну встановлену в країні

мінімальну місячну заробітну плату (740 євро) і не обкладається податком на доходи фізичних осіб [3]. Крім того, громадяни України у Латвії можуть отримати одноразову грошову допомогу у кризовій ситуації – 343 євро на дорослого і 240 євро на дитину, а з 1 січня 2024 року додаткова щомісячна допомога становить 137 євро на одну людину та 96 євро на кожного наступного члена родини.

Латвія також надає безкоштовне проживання та харчування для жителів України протягом перших 120 днів тим, хто почав отримувати послуги до 24 травня 2022 року, та 120 днів безкоштовного проживання і 30 днів безкоштовного харчування для тих, хто почав отримувати послуги з 25 травня 2022 року [4]. Також біженці з України в Латвії можуть отримати наступну підтримку [2]:

- з 1 січня 2025 року одноразова допомога в кризовій ситуації – 377 євро на дорослого і 264 євро на дитину;

- з 1 січня 2024 року додаткова щомісячна допомога у розмірі 137 євро на першу особу та 96 євро на кожного наступного члена домогосподарства;

- іншу матеріальну підтримку або соціальні послуги відповідно до індивідуальних потреб особи.

Крім того, у Латвії діє спеціальний закон про статус цивільного населення України [6], згідно з яким жителі України мають право набути статусу тимчасового захисту в цій країні і з 1 січня 2025 року документ, що підтверджує цей статус, видаватиметься терміном на 3 роки.

Що стосується Естонії, то українські військові біженці, які отримали тимчасовий захист, мають право на ті самі пільги та надбавки, що й резиденти Естонії. Перш ніж подавати заяву на допомогу (пільги), потрібно запросити тимчасовий захист, отримати посвідку на проживання та естонський особистий ідентифікаційний код у пункті прийому воєнних біженців або в службі Департаменту поліції та прикордонної охорони (РРА).

Під час пошуку роботи біженцям **виплачуватимуть допомогу з безробіття**, якщо протягом 12 місяців перед реєстрацією як безробітний він чи вона працювали не менше ніж 180 днів (робота в Україні теж враховується), виховували дитину віком до 8 років, навчалися з повним навантаженням або стаціонарно, або були зайняті іншою подібною діяльністю. Розмір допомоги з безробіття становить 410,13 євро на місяць, а період виплати – до 9 місяців. Допомога не виплачується, якщо біженець має інший дохід, розмір якого перевищує 410,13 євро на місяць.

Батьки, які прибули до Естонії з дитиною віком до 1,5 років, мають право на батьківську компенсацію у розмірі 725 євро на місяць протягом періоду до 545 днів. Ця виплата також надає право на медичне страхування. Загалом, допомога для біженців з України розраховується відповідно до кількості членів сім'ї: 150 євро для першого члена сім'ї, 120 євро для другого дорослого та 180 євро для неповнолітніх дітей. На дітей також надається окрема допомога: 60 євро на місяць на першу та другу дитину і 100 євро на третю та кожну наступну дитину.

Варто відмітити, що українські біженці, які прибули до Естонії з 24 лютого 2022 року та отримали тимчасовий захист, мали право на одноразову компенсацію витрат на оренду житла до 1200 євро на домогосподарство. За період дії програми (червень 2022 – квітень 2025) компенсацію отримали майже 11 тисяч домогосподарств українських біженців. Проте з травня 2025 року Естонія припинила програму виплати компенсацій за оренду житла для українських біженців [1].

Таким чином, країни Балтії активно працюють над наданням підтримки та тимчасового притулку українцям, відзначаючись високим відсотком прийнятих біженців відносно свого населення серед країн Європейського Союзу. Попри значну підтримку, інтеграція переселенців залишається непростим процесом через низку причин, зокрема, труднощами з пошуком житла та адаптацією до життя в чужій країні. Але справжнім випробуванням для інтеграції буде те, чи

зможуть вони перейти на робочі місця, де працюють європейці. Для цього їм потрібно вивчити мову, а іноді й здобути деякі додаткові навички, а це довготривалий процес, на який потрібен час.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Естонії припинять надавати грошову допомогу українським біженцям на оренду житла. URL: <https://www.unian.ua/world/bizhenci-v-estoniji-ukrajincyam-pripinyat-nadavati-dopomogu-v-oplati-zhitla-12986877.html>
2. Допомога Україні та її громадянам. URL: <https://suukraina.lt/pagalba-ukrainai>
3. Українські біженці знову отримають допомогу з працевлаштування у Латвії. URL: <https://glavcom.ua/world/observe/ukrajinski-bizhentsi-znovu-otrimuvati-mut-dopomohu-z-pratsevlashtuvannja-u-latviji-1060087.html>
4. Українці в Латвії. Допомога біженцям. URL: <https://worldofukraine.org/z-ukrayiny-v-latviyu-dopomoga-bizhenczyam-z-ukrayiny-u-latviyi/>
5. Тимчасовий захист для українських біженців у Литві у 2025 році, що потрібно знати, і які виплати доступні. URL: <https://autolitva.com.ua/zhyttya-ukrayintsiv-za-kordonom/timchasovii-zahist/tymchasovij-zahyst-dlya-ukrayinskyh-bizhentsiv-u-lytvi-u-2025-rotsi-shho-potribno-znaty-i-yaki-vyplaty-dostupni.html>
6. Law on Assistance to Ukrainian Civilians. URL: <https://likumi.lv/ta/en/en/id/330546>
7. Refugees from Ukraine recorded in Europe. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

Іван ПЕРЕПЕЛКІН

Студент Ягеллонського університету

Краків, Польща

ВИБРАНІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ЕСТОНІЇ

Правовим підґрунтям для співробітництва є Угода про співробітництво в галузі культури, освіти та науки, яку підписали уряди України та Естонії у 1994 році. Угода передбачає співпрацю між університетами й іншими навчальними закладами, обмін викладачами, вченими та студентами, вивчення мови, літератури та історії підписантів. У 1996 р. було підписано Угоду про взаємне визнання документів про освіту та наукові ступені, яким сторони визнають еквівалентність освітніх документів [3]. Протокол про співробітництво між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти Естонії (2002 р.) сприяв розвитку та поглибленню співпраці у сфері науки й освіти. Цим документом передбачалося створення навчальних закладів з естонською і українською мовами навчання, а також обмін підручниками, навчальними програмами, викладачами та студентами [2].

Основними напрямками співпраці університетів є реалізація спільних освітніх проєктів, обміни викладачами, студентами та практикантами, а також спільна участь у конференціях і семінарах та обмін досвідом. Наприклад, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» і Талліннський технічний університет розробляли спільні проєкти «Віртуальна інтегрована університетська система» Шведського інституту та «Подолання розриву між університетами та бізнесом» [1].

Активна робота ведеться з Талліннським і Тартуським університетами з метою забезпечення вивчення естонської мови в українських університетах, а української – у вищезгаданих університетах Естонії. Так, з 15 березня 2022 року у Тартуському університеті почали викладати українську мову. Щорічно

студенти Дипломатичної академії України при МЗС України проходять двотижневі тренінги в Естонській школі дипломатії з питань європейської та євроатлантичної інтеграції в рамках Меморандуму про співпрацю. За ініціативи Посольства України Естонська школа дипломатії спільно з Міністерством закордонних справ Естонії розробила довгострокову програму навчання українських експертів у справах ЄС [4].

Сьогодні Естонія разом із Німеччиною, Фінляндією та Польщею працює над проєктом «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України». Дана програма підтримує реформу професійної освіти та навчання в Україні і спрямована на підвищення ефективності реформ, покращення якості та привабливості професійно-технічної освіти та її відповідності потребам ринку праці, навчання керівництва та викладачів, модернізацію окремих закладів професійної освіти [5]. Крім того, за даними сайту StudyInEstonia, Україна є однією з найбільших країн, із яких прибувають іноземні студенти до Естонії. Наразі українські студенти навчаються в 10 естонських університетах, від яких отримують різноманітну підтримку. Так, наприклад, Тартуський університет створив стипендіальний фонд на підтримку навчання українських студентів. Окрім можливості подати заявку на отримання стипендії з цього фонду, усі українські студенти отримують одноразову стипендію у розмірі 500 євро.

Також біженці з України можуть пройти оцінку своїх освітніх кваліфікацій для доступу до ринку праці або для подальшого навчання в Естонії. Уряд країни встановив критерії та процедуру для забезпечення визнання кваліфікації біженців, якщо неможливо надати будь-який документ про освіту або повну документацію, що підтверджує освіту.

6 жовтня 2022 р. на запрошення Міністра освіти і науки України міністри освіти країн Балтії, а також віцеміністри Польщі та Чехії взяли участь у пленарному засіданні, яке відбулося у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника, щоб обговорити продовження освіти українських дітей-біженців. Тиніс Лукаш, Міністр освіти та науки Естонії, та

Сергій Шкарлет, Міністр освіти і науки України, домовилися, що українські школи будуть визнавати естонську освіту. Станом на 6 жовтня 2022 року в Естонській освітній інформаційній системі (EHIS) було зареєстровано 7540 дітей. За рівнем освіти учні розподілені таким чином: 1786 осіб (23,7%) у дошкільній освіті, 4905 (65,1%) – у початковій освіті, 406 (5,4%) – у середній освіті, 443 (5,9%) – у професійно-технічній освіті. Також згідно з опитуванням Міністерства освіти та досліджень Естонії, станом на 14 вересня в 94 школах Естонії працюють 177 українських вчителів [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Договірні-правова база. Посольство України в Естонській Республіці: офіційний веб-сайт. URL: <https://estonia.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/105-dogovirno-pravova-baza-mizh-ukrajinoju-ta-jestonijeju> (дата звернення: 29.04.2025).
2. Протокол про співробітництво між Міністерством освіти і науки України і Міністерством освіти Естонської Республіки. 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_021#Text (дата звернення: 29.04.2024)
3. Угода між Урядом України та Урядом Естонської Республіки про взаємне визнання документів про освіту і наукові ступені. 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233_030#Text (дата звернення: 29.04.2025).
4. Embassy of Ukraine in the Republic of Estonia: official website. URL: <https://estonia.mfa.gov.ua/en/partnership/107-the-ukrainian-and-estonian-cooperation-on-culture-education-and-research-affairs> (last accessed: 29.04.2025).
5. Estonia continues to support Ukrainian students, StudyInEstonia. 2022. URL: <https://studyinestonia.ee/news/estonia-continues-support-ukrainian-students> (last accessed: 29.04.2025)
6. The University of Tartu starts teaching Ukrainian, University of Tartu: official web-site. 2022. URL: <https://maailmakeeled.ut.ee/en/content/university-tartu-starts-teaching-ukrainian> (last accessed: 29.04.2025)

Оксана П'ЯТКОВСЬКА

к. е. н., заступник директора

Міжнародного інституту освіти, культури і зв'язків з діаспорою

Національного університету «Львівська політехніка»,

стипендіатка VUIAS 2024–2025

Львів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ У КРАЇНАХ БАЛТІЇ

Після початку повномасштабного вторгнення росії на територію України країни Балтії, як й інші країни Європи, надали притулок багатьом українським вимушеним мігрантам. Так, згідно з даними УВКБ ООН, станом на початок березня 2025 року чисельність українців, які подали заявку на отримання статусу тимчасового захисту та офіційно перебували в країнах Балтії, була такою:

- Естонія: 65 950 – подали, 42 730 – перебували;
- Латвія: 61 480 – подали, 48 555 – перебували;
- Литва: 94 465 – подали, 43 835 – перебували [8].

При цьому варто підкреслити, що країни Балтії стали лідерами серед держав ЄС за відносним показником (співвідношення громадян України зі статусом тимчасового захисту до загальної кількості населення цієї країни) у прийнятті українських вимушених мігрантів. Так, згідно з даними Євростату, станом на березень 2025 року Латвія посіла 3-тю сходинку з показником 26,14 на 1000 населення, Естонія – 4-ту (показник – 24,37), а Литва – 9-ту (показник – 15,27) [2].

Таким чином, українські вимушені мігранти стали не лише помітною частиною демографічної структури країн Балтії, але й, завдяки наданим їм можливостям у межах режиму тимчасового захисту, зокрема соціальним гарантіям і сприятливим умовам працевлаштування, почали відігравати суттєву роль у їхньому економічному розвитку.

Зважаючи на це, *метою* цієї публікації є проведення порівняльного аналізу економічної інтеграції громадян України зі статусом тимчасового захисту у країнах Балтії крізь призму їхньої участі в ринку праці цих країн із застосуванням статистичних даних вибірових досліджень Міжнародної Організації з Міграції та УВКБ ООН [1; 3–7; 9].

Узагальнюючи аналіз здійснених досліджень [3–9], можемо виокремити такі ключові особливості економічної інтеграції українських вимушених мігрантів у країнах Балтії:

1. ***Соціально-демографічний профіль.*** Українські воєнні мігранти у трьох країнах Балтії мають подібні демографічні характеристики – переважають жінки працездатного віку: у Литві їх частка становить 86%, в Естонії 66–68%, у Латвії 61–74%. Основна вікова група у всіх країнах становить 30–49 років. Значна частина домогосподарств складається з матерів-одиначок із дітьми. У всіх країнах спостерігається переважне прагнення залишитися на території держави перебування на середньострокову або довгострокову перспективу.

2. ***Рівень економічної активності та працевлаштування*** у Литві, Латвії та Естонії залишається достатньо високим: найвищий показник зафіксовано в Естонії (85%), у Литві – 70%, у Латвії – близько 56%. У всіх аналізованих країнах економічна активність зросла порівняно з довоєнним періодом в Україні. Серед працевлаштованих основними формами зайнятості є наймане працевлаштування, тоді як самозайнятість і тимчасові роботи становлять незначну частину.

3. ***Галузева структура зайнятості.*** Сфери зайнятості демонструють схожі особливості: у Литві українські вимушені мігранти переважно працюють у сферах освіти, соціальних послуг, ІТ, культури та виробництва; у Латвії – у сфері послуг, освіти, медицині, технічних спеціальностях і ремісничих професіях; в Естонії домінують виробництво, готельно-ресторанний бізнес, будівництво, транспорт і логістика. Жінки частіше працевлаштовані у сферах освіти, догляду та послуг, чоловіки – у технічних галузях.

4. Основні бар'єри економічної інтеграції. У всіх трьох країнах ключовим бар'єром є недостатнє знання державної мови: у Литві 62% респондентів вказали на мовний бар'єр, у Латвії – 38%, в Естонії – 36%. Також спільною проблемою є невідповідність кваліфікації займаним посадам. Додатковими бар'єрами є дискримінація (15–26%), недостатня кількість інформації про можливості працевлаштування, фінансова нестабільність і психологічні труднощі адаптації.

5. Освітній рівень та професійна кваліфікація. Українські вимушені мігранти у країнах Балтії є високоосвіченою групою. У Литві та Латвії понад 40% мають вищу освіту, однак високий освітній рівень не завжди конвертується у зайнятість за фахом через бар'єри визнання кваліфікацій та мовні обмеження.

6. Знання державної мови та участь у курсах. Як вже було зазначено, рівень володіння литовською, латиською та естонською мовами серед українських воєнних мігрантів залишається низьким. Так, у Литві лише 12–19% добре володіють мовою, в Естонії лише 3–6% оцінюють свої навички як добрі, у Латвії – третина респондентів має базовий рівень. Водночас значна частина воєнних мігрантів у всіх країнах бере участь у мовних курсах, що є важливим чинником інтеграції.

7. Підприємницький потенціал. Особливо активно підприємницькі наміри проявляються в Естонії, де 31% українських вимушених мігрантів мають бажання відкрити власний бізнес. Основними бар'єрами для започаткування підприємницької діяльності є нестача фінансових ресурсів і правової інформації.

8. Соціальна інтеграція та дискримінація. Соціальна інтеграція у країнах Балтії відбувається досить успішно – більшість українських вимушених мігрантів мають контакти з місцевим населенням. Проте у 15–26% респондентів зафіксовані випадки дискримінації за національною (переважно з російськомовною меншиною) або мовною ознакою.

9. Доходи та соціальна підтримка. Основним джерелом доходу українських вимушених мігрантів є заробітна плата, про що зазначили від 47% до 81% залежно від аналізованої країни. Частина українців отримує соціальну

допомогу, підтримку від родини та гуманітарних організацій. У Латвії 56% домогосподарств потребують зовнішньої підтримки для оплати житла.

10. Проблеми з трудовою експлуатацією. Попри невисокі показники (5–6%), у кожній із країн зафіксовані випадки трудової експлуатації. Це неоплачувана робота, надмірна тривалість робочого дня, робота без укладання відповідного контракту. Особливо це стосується сфер будівництва та обслуговування.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що економічна інтеграція українських воєнних мігрантів у Литві, Латвії та Естонії загалом характеризується високим рівнем економічної активності, однак стримується системними бар'єрами: мовними труднощами, професійною деградацією, складнощами визнання кваліфікацій і ризиками експлуатації. Високий освітній рівень, мотивація до працевлаштування та позитивна соціальна інтеграція створюють значний потенціал для подальшого залучення українських воєнних мігрантів до економіки країн Балтії за умови цільової політики підтримки мовної адаптації, підтвердження кваліфікацій та розвитку професійних навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Deimantas V. J., Şanlıtürk A. E. Refugees from Ukraine in Lithuania and the Lithuanian labour market: A preliminary assessment (Migration Research Series No. 76). International Organization for Migration (IOM). 2023. URL: <https://publications.iom.int/books/mrs-no-76-refugees-ukraine-lithuania-and-lithuanian-labour-market-pr-eliminary-assessment/>
2. Eurostat. Beneficiaries of temporary protection by citizenship – per thousand persons. 2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpspop/default/table?lang=en
3. International Organization for Migration. DTM Estonia: Labour market integration of refugees from Ukraine – January–March 2024. *Quarterly Report*. 28.06.2024. URL: <https://estonia.iom.int/>

4. International Organization for Migration. DTM Estonia: Labour market integration of refugees from Ukraine – April–June 2024. *Quarterly Report*. 04.07.2024. URL: <https://estonia.iom.int/>.

5. International Organization for Migration. DTM Latvia: Labour market integration of Ukrainian refugees – 2023. *Annual Report*. 12.04.2024. URL: <https://www.iom.int/countries/latvia>.

6. International Organization for Migration. DTM Lithuania: Labour Market Integration of Refugees from Ukraine, January–March. 03.07.2024. URL: <https://dtm.iom.int/>.

7. International Organization for Migration. DTM Lithuania: Social Integration of Refugees from Ukraine, January–March 2024. 02.07.2024. URL: <https://dtm.iom.int/>

8. UNHCR. Ukraine Refugee Situation. 2025. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

9. United Nations High Commissioner for Refugees. Latvia: Socio-Economic Insights Survey 2024. URL: <https://microdata.unhcr.org/index.php/catalog/1223/>

Людмила РОЖКОВА

к. іст. н., доц., доцентка кафедри державно-правових

дисциплін та українознавства

Сумського національного аграрного університету

Суми, Україна

СУМЩИНА – ДЕРЖАВИ БАЛТІЇ: СПІЛЬНА ІСТОРИЧНА ТА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ОСНОВА СПІВРОБІТНИЦТВА

Україну і держави Балтії поєднує спільне історичне минуле, а також прагнення зберегти національну і культурну ідентичність у сучасному мультикультурному світі. Одним із засобів збереження та популяризації автентичного мистецтва є культурна дипломатія, спільні проєкти державного та регіонального рівнів. 2017 р. у Центрі народної культури Естонії відбулася виставка крелевецьких рушників, які зберігаються у Музеї крелевецького ткацтва на Сумщині [1, с. 4]. Крелевецьке переборне ткацтво – ремесло, що побутує у місті Крелевець (Сумська область), елемент нематеріальної культурної спадщини України. Для крелевецьких рушників та інших виробів характерне поєднання білого і червоного кольорів та специфічна орнаментика. Такий вернісаж став можливим завдяки візиту української делегації у межах співпраці Українського центру культурних досліджень з Естонським центром народної культури. Представники України побували в окрузі Сетомаа та на острові Гіюмаа, де вивчали особливості культурно-мистецького життя місцевого населення, елементи нематеріальної культурної спадщини Естонії. Зокрема, поліфонічний спів сето-лєело, з яким мали змогу ознайомитись учасники Міжнародного літературно-мистецького фестивалю «Крелевецькі рушники» і який внесено до Репрезентативного списку ЮНЕСКО. Під час візиту в Українському культурному центрі в Таллінні відбувся круглий стіл за участі представників українських громад в Естонії. Одним з обговорюваних питань

стало створення робочої групи з підготовки спільного елемента нематеріальної культурної спадщини двох країн. Одночасно у Центрі української культури і мистецтва в Києві у межах виставки «Свято врожаю – 2017» експонувалися крелевецькі рушники та сетоські божники з Естонії. Божники – це рушники, що обрамляють ікони. Традиційно були червоно-білі, виткані з лляних або бавовняних ниток. 1920 року Печорський край увійшов до Естонської Республіки і це вплинуло на рукоділля місцевих майстринь – у смужках рушників почали використовувати кольори естонського національного прапора – синьо-чорно-білий. Сетоські божники з Естонії експонувалися також у Музеї крелевецького ткацтва. Таким чином, культурна дипломатія допомагає долати кордони і зміцнює співробітництво між державами.

Сучасну Україну та Литву об'єднує спільне історичне минуле. У час піднесення Великого Князівства Литовського до його складу входили різні частини українських земель, за правління Гедиміна (1316–1341) та Ольгерда (1345–1377) володіння ВКЛ охоплювали Берестейщину, Пінщину, Чернігово-Сіверщину, Поділля, Київщину, Переяславщину. Образ минулого, сконструйований на основі історичної пам'яті, відіграє велику роль у налагодженні якісно нових відносин між двома державами.

Історична спадщина двох сусідніх європейських народів – це замки, фортеці, храми, парки, які є нашим спільним надбанням і потребують постійної уваги з боку держави, громадського сектору та молоді. Про це йдеться у спільному проєкті «Культурна спадщина як основа розвитку сталих дружніх україно-литовських відносин». Проєкт реалізовано влітку 2019 р. громадською організацією «Центр європейської інтеграції Слобожанщини», яка є серед переможців конкурсу у Литовській Республіці і отримала фінансування та підтримку Міністерства молоді та спорту України [2]. Основними напрямками проєкту визначені: історія та традиції, міжкультурний діалог, обмін досвідом, патріотичне виховання молоді, інтелектуальний розвиток. Ініціатором проєкту виступила міська рада Тростянця (Сумська область) та громадські активісти, що

створюють у селі Зарічному (історична назва – Боголюбове) туристичний кластер. Місце обране не випадково: в околицях села понад 600 років тому, в 1399 р., відбулася одна з найбільш масштабних битв епохи Середньовіччя – битва на річці Ворскла. Литовський князь Вітовт на чолі об'єднаного литовсько-руського війська зазнав поразки від Золотої Орди.

У межах реалізації проєкту делегація Тростянецької громади у серпні 2019 р. відвідала з робочим візитом місто Тракай Литовської Республіки [3, с. 2]. Серед пам'яток міста – збудований в XIV–XVII ст. комплекс замкових споруд, розташований на острові та півострові. Вони виконували функції княжого замку пізнього Середньовіччя: військову, адміністративно-політичну (тут була розташована резиденція Великого князя та зосереджувалося політичне життя країни), культурно-господарську (ремісничо-торгівельний центр, осередок елітарної та народної культури). Тракай був одним із головних центрів Великого Князівства Литовського, давньою столицею Литви.

Під час перебування у Литві делегацію з Тростянця цікавили питання збереження культурної спадщини та її використання з метою розвитку туристичного потенціалу регіону. Програма візиту передбачала вивчення досвіду роботи міської ради м. Тракай, залучення молоді до співпраці в різних напрямках, розвиток туристичної сфери, реформування освіти, закладів культури та медицини. Тростянчани презентували і власний досвід.

У Тростянці є унікальна архітектурна пам'ятка, побудована 1749 р. родиною Надаржинських, яким у той час належало місто – «Круглий двір». Це найдавніша громадська споруда північно-східної частини України, що збереглася до нашого часу і немає аналогів в українській архітектурі середини XVIII ст. Садиба-манеж «Круглий двір» поєднує в собі неоготику та стиль українського бароко, тут відбувалися театральні та циркові вистави. У XX ст. споруда використовувалася здебільшого для господарських потреб і поступово руйнувалася. Після реставрації на початку 2000-х рр. Круглий двір набув значення одного з осередків культурного життя регіону: влаштовуються

історичні реконструкції, зокрема, фестиваль «Стара фортеця», проходять музичні фестивалі «СХІД-РОК».

2019 рік був позначений розвитком співробітництва між Сумщиною та Литвою. У Сум з'явився ще один побратим – литовське місто Мажейкяй. Це восьме за величиною в Тельшайському повіті Литовської Республіки, адміністративний центр Мажейкяйського району. Вважається, що назва Мажейкяй вперше згадується в XIII столітті. Місто почало швидко розвиватися з 1869 р.; коли була збудована залізниця сполученням Лібау (Лієпая) – Ромни (Сумська область). 1919 р. Мажейкяй став повітовим центром. У місті розташована штаб-квартира однієї з найбільших компаній Литви – нафтопереробний завод «ORLEN Lietuva», а також один з найбільших культурних центрів Литви [4, с. 16].

Після початку широкомасштабного вторгнення Росії до України країни Балтії прийняли тимчасових вимушених мігрантів із України, надали різноманітну допомогу державі, яка захищає свою незалежність. До Сум надійшли гуманітарні вантажі від муніципалітетів міста Мажейкяй [5, с. 2]. Крім того, було організовано передачу місту-побратиму транспортних засобів і медичних препаратів.

Отже, історичне минуле, культурна спадщина та випробування воєнного часу зміцнюють взаєморозуміння та посилюють прагнення сусідніх європейських держав до співробітництва та спільного майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вертіль О. Кролевецькі рушники поріднилися з естонськими божниками. *Урядовий кур'єр*. 2017. 2 листопада.
2. Про реалізацію проекту «Культурно-історична спадщина – як основа розвитку сталих дружніх україно-литовських відносин» громадською організацією «Центр європейської інтеграції Слобожанщини». Наказ Міністерства молоді та спорту України від 31 липня 2019 р. № 3911. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro->

realizaciyu-proektu-kulturno-istorichna-spadshchina-yak-osnova-rozvitku-stalih-druzhnih-ukrayino-litovskih-vidnosin-gromadskoyu-organizaciyeyu-centr-yevropejskoyi-integraciyi-slobozhanshc.

3. Дружній візит до Литви. Круглий двір обласний щотижневик. *Тростянець*. 2019. 22 серпня. №33 (1009).

4. Дружба та братерство – найбільше багатство. *Інф. м-ли до Всесвітнього дня поріднених міст*. Сумська обласна універсальна наукова бібліотека / уклад. Н. А. Маус. Суми, 2020. 24 с.

5. Допомога Сумам від Литви та Німеччини. *Ваш шанс*: громадсько-діловий тижневик. 2022. №29 (21–28 липня).

Олена СОВА

к. е. н., доц.,

с.н.с. відділу проблем формування соціального капіталу
Інституту демографії та проблем якості життя НАН України,
Київ, Україна

ВОЛОНТЕРСТВО ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ ЗА КОРДОНОМ

Волонтерська діяльність українців у країнах Балтії є потужним інструментом збереження національної ідентичності та демонструє високий рівень громадянської свідомості. Ці ініціативи не лише підтримують Україну в складний воєнний час, але й сприяють формуванню позитивного іміджу української діаспори, зміцненню міжкультурних зв'язків та інтеграції в приймаючі суспільства.

Литва, Латвія та Естонія впевнено залишаються серед тих країн, які надають значну підтримку та прихисток українцям, що були змушені залишити свою державу через війну. Загалом станом на 2024 рік у країнах Балтії тимчасово перебуває понад 150 тисяч осіб із України: близько 75 тисяч у Литві, близько 44 тисяч – у Латвії, майже 36 тисяч – в Естонії. Згідно з аналітичними матеріалами представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ Литва), характер проблем, з якими стикаються українські переселенці, має спільні риси в усіх трьох державах. Так, у Литві кожен четвертий опитаний вказує на фінансову нестабільність як основну проблему (25%), у Латвії цей показник ще вищий – 38%. Натомість в Естонії найбільшим бар'єром виявилось мовне питання – його виокремили 42% респондентів [1].

Окрім гуманітарної підтримки, Балтійські країни демонструють солідарність з Україною через участь у спільних європейських ініціативах, що включають постачання озброєння, техніки та навчальні місії. Кожна з країн Балтії надала найвищий відсоток військової допомоги у співвідношенні до

загального бюджету своїх держав: від 1,2% до 1,4% [2]. Сукупно їхній внесок склав понад 1,6 млрд євро. У червні 2024 року Литва, Латвія та Естонія підписали безпекові угоди з Україною, зобов'язавшись виділяти на оборонну допомогу щонайменше 0,25% свого ВВП щорічно до 2027 року. Наприклад, станом на 2025 рік загальна сума естонської військової допомоги перевищила 520 млн євро, що становить приблизно 1,4% ВВП – один із найвищих показників у світі за цим критерієм [3].

Українська громада, реагуючи на виклики війни, не лише користується підтримкою та гостинністю країн Балтії, а й активно долучається до волонтерських і соціальних проєктів, демонструючи спроможність до самоорганізації та посилення громадянської участі в новому середовищі. Волонтерські проєкти українців у Литві, Латвії та Естонії охоплюють широкий спектр діяльності, а саме:

- організація гуманітарної допомоги для України;
- створення освітніх і культурних проєктів для збереження української мови та традицій;
- підтримка українських біженців через надання житла, роботи та психологічної допомоги;
- співпраця з місцевими органами влади та громадськими організаціями для координації зусиль у сферах гуманітарної підтримки, соціальної адаптації українців і культурної дипломатії.

Ці дії не лише допомагають Україні, але й формують системну підтримку співвітчизників у країнах перебування – через організацію курсів мови, освітніх заходів для дітей, інтеграційних зустрічей, культурних акцій та інформаційних кампаній. Завдяки цьому волонтерство набуває ознак не тимчасової реакції на кризу, а сталої форми громадської активності, що сприяє збереженню національної ідентичності, зміцненню репутації українців за кордоном і розбудові міжкультурного діалогу в країнах Балтії. Наведемо кілька прикладів

програм та ініціатив, які реалізуються українськими спільнотами та за їх участі в країнах Балтії для підтримки біженців (Табл. 1).

Таблиця 1

Програми підтримки українських біженців у країнах Балтії

Країна	Зміст програми	Організатор	Цільова група
Литва	Програма мовної адаптації	Vilnius Ukrainian Center (Ukrainos centras)	Біженці з України, освітні курси литовської мови
	Психологічна підтримка	Lietuvos Raudonasis Kryžius	Травмовані війною біженці, консультації та групи підтримки
Латвія	Професійні курси	Ukrainian Community of Latvia	Перекваліфікація українців, інтеграція на ринок праці
	Волонтерський центр допомоги	Ukrainian House in Riga	Розподіл гуманітарної допомоги, підтримка сімей
Естонія	Соціальний хаб для українців	Ukrainian Cultural Center in Tallinn	Місце зустрічей, культурні заходи, освітні ініціативи
	Підтримка жінок і дітей	Mondo NGO	Жінки-біженки, психосоціальна адаптація, освіта для дітей

Джерело: складено на основі інформації з сайтів організаторів.

Варто зазначити, що Будинок національних громад у Литві організував безкоштовні курси литовської мови для понад 600 українських біженців [4]. Місто Каунас створило українську школу «Героям Слава», де навчаються близько 200 дітей, а місцеві органи влади забезпечують біженців житлом, харчуванням, квитками на користування транспортом і проводить культурні заходи [5].

Міністерство соціального забезпечення Латвії гарантує відшкодування витрат місцевим муніципалітетам на виплату допомоги українським біженцям, а загальна сума запланованих на 2025 рік витрат складає 65 мільйонів євро [6]. Громадські організації надають юридичну та соціальну підтримку, сприяють

інтеграції та працевлаштуванню. Волонтерські ініціативи активно підтримують українських військових через виготовлення бургерів, плетіння маскувальних сіток і збір гуманітарної допомоги.

Естонський форум біженців підтримує інтереси української громади і допомагає у вирішенні актуальних проблем. Законодавство країни гарантує прибулим з України особам рівний доступ до житла, освіти, охорони здоров'я та соціального захисту. А програма MindSpring пропонує психологічну підтримку через групові заняття та консультації [7]. Культурні ініціативи в Естонії охоплюють організацію виставок, концертів і заходів за участі українських митців, сприяючи як збереженню культурної ідентичності, так й інтеграції біженців у естонське суспільство.

Отже, волонтерська активність українських спільнот у країнах Балтії стала чинником соціальної згуртованості, всебічної підтримки нових мешканців і залучення українців до участі в суспільному житті держав, що їх прихистили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Україну та країни Балтії об'єднує спільна історія боротьби за власну державність і самостійність. *Прес-служба Апарату Верховної Ради України*. 27.07.2023. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/239507.html>
2. Фінанси, житло та працевлаштування: які проблеми виникають в українців у країнах Балтії. *ГС «Візіт Юкрейн»*. 26.02.2024. URL: <https://surl.li/zrjxta>
3. Рудько С. Балтійський щит України. *ГО «Мілітарний»*. 18.04.2025. URL: <https://military.com/uk/blogs/baltiyskyj-shhyt-ukrayiny-lytva-latviya-ta-estoniya-try-roky-poslidovnoyi-vijskovoyi-pidtrymky>
4. У Вільнюсі презентують безплатні курси литовської мови для біженців з України. *УкрІнформ*. 02.10.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/3768840-u-vilnusi-prezentuut-bezplatni-kursi-litovskoi-movi-dla-bizenciv-z-ukraini.html>

5. Ukrainian School «Heroiam Slava». *Herojus Mission*. 2025. URL: <https://herojus.lt/en/ukrainian-school>

6. Сейм Латвії затвердив поправки до закону про підтримку українських біженців. *Інформаційно-аналітичний портал «ФАКТ»*. 25.11.2024. URL: <https://fact-news.com.ua/seym-latvii-zatverdyy-popravky-do-zakonu-pro-pidtrymku-ukrainskyh-bizhentsiv>

7. MindSpring programm. *MTÜ Eesti Pagulasabi*. 2025. URL: <https://www.pagulasabi.ee/ru/programmy/mindspring>

Вікторія ЧЕРЕПЕНЧУК

провідна соціологиня Міжнародного інституту освіти, культури
та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка»,
аспірантка кафедри соціології ЛНУ ім. І. Франка
Львів, Україна

УКРАЇНСЬКІ ВОЄННІ МІГРАНТИ У ЛАТВІЇ: КЛЮЧОВІ ЗМІНИ СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ (2022–2025 РОКИ)

Латвія, невелика європейська країна, тривалий час не вирізнялася великою кількістю українських мігрантів, через що часто залишалася поза увагою українських дослідників. Проте після вторгнення РФ в Україну Латвія стала одним із місць вимушеного переміщення українців, прийнявши значну, відносно власного населення, кількість осіб під тимчасовий захист. Внаслідок міграції українська спільнота в Латвії набула нових демографічних та соціокультурних вимірів, які потребують подальшого вивчення.

На початок 2025 року населення Латвії налічувало 1,86 млн осіб (за даними Центрального статистичного управління (CSP)). Українці, що становили 2,8% від цієї кількості (52,3 тис. осіб), посідали третє місце серед національних меншин у країні, поступаючись лише росіянам (23,4%) та білорусам (2,9%) [7].

Водночас оцінка чисельності та динаміки воєнних мігрантів у Латвії значно різниться між джерелами через відмінності в методології та періодичності збору даних. Так, CSP, яке актуалізує дані один раз на рік (у січні), фіксує щорічне послідовне зменшення кількості українців: з 23 719 осіб у 2022 році до 16 993 у 2025 році (Рис. 1). Дані Управління у справах громадянства та міграції Латвії (PMLP), що оновлюються двічі на рік, демонструють стабільне зростання кількості осіб під тимчасовим захистом до січня 2025 року (33 496 осіб), однак у наступний фіксований період (1 липня) показують спад до 26 726 осіб. Найвищі показники реєструє Eurostat, який уточнює дані щомісяця:

кількість осіб під тимчасовим захистом зросла з 11 045 у березні 2022 року до 48 935 у березні 2025 року, після чого різко знизилася до 30 815.

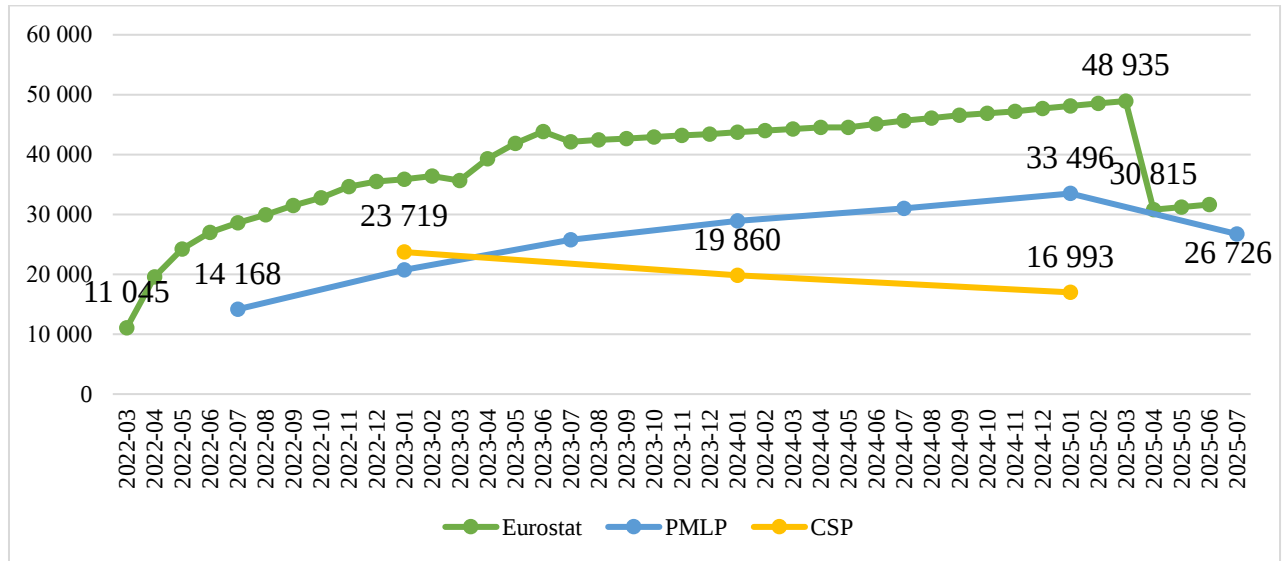

Рис. 1. Динаміка чисельності громадян України під тимчасовим захистом у Латвії за джерелами даних (березень 2022 – липень 2025 роки), кількість осіб [2, 5, 8].

Різке зменшення кількості українців під тимчасовим захистом пов'язано з тим, що значна частина громадян України не подала заяву на отримання нового дозволу на проживання протягом місяця після завершення строку дії попередньої візи або дозволу. До цієї кількості входять як особи, чий документи втратили чинність у першому кварталі 2025 року, так і ті, чий правовий статус завершився ще у 2022 році [4]. Це свідчить про те, що значна частина отримувачів статусу могла залишити Латвію для подальшої міграції.

Протягом періоду з березня 2022 року по червень 2025 року серед громадян України, які отримали тимчасовий захист у Латвії, домінували жінки. Зокрема, у березні 2022 року їхня частка становила 70,94%, тоді як чоловіки складали лише 29,02%. Проте з часом виявилася стійка тенденція до збільшення частки чоловіків, яка на червень 2025 року зросла до 43,38%, тоді як частка жінок відповідно скоротилася до 56,62% [2]. Це вказує на поступове вирівнювання гендерного співвідношення серед вимушених мігрантів.

Вікова характеристика українських вимушених мігрантів у Латвії також зазнала певних змін (Рис. 2). Упродовж аналізованого періоду спостерігаємо

поступове зменшення частки дітей та підлітків (молодших 18 років) – з 36,89% у березні 2022 року до 23,14% у червні 2025 року. Натомість дещо зросла частка осіб віком 18–34 роки (з 21,46% до 26,56%), 35–64 роки (з 35,31% до 43,03%) та осіб, старших за 65 років (з 6,34% до 7,25%). Ці показники демонструють зміну поколіннєвого складу воєнних мігрантів у Латвії, де зменшується частка дітей та підлітків, натомість зростає частка дорослих та осіб старшого віку.

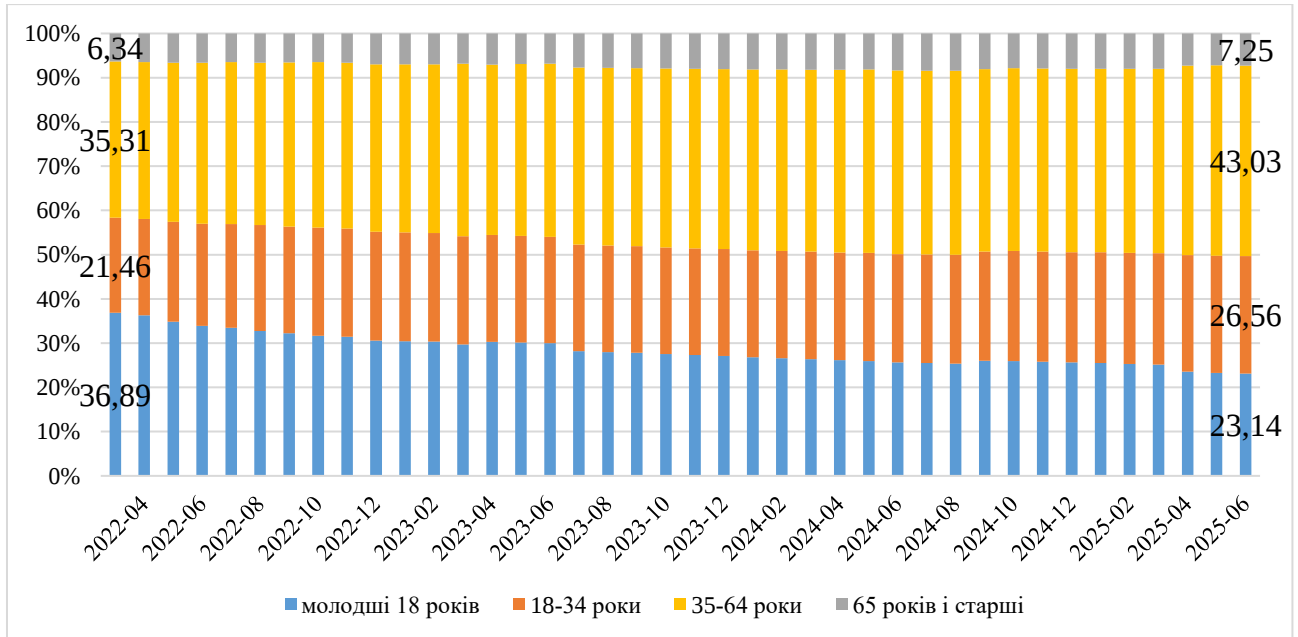

Рис. 2. Динаміка вікового розподілу громадян України зі статусом тимчасового захисту у Латвії (березень 2022 – червень 2025), % [2].

Залученість дітей-мігрантів до місцевих освітніх систем є важливим аспектом, незважаючи на зменшення їхньої частки серед мігрантського населення. Згідно з опитуванням Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН) серед українських вимушених мігрантів у Латвії (17 травня – 30 червня 2024 року), у 2023–2024 навчальному році до латвійських шкіл було зараховано 62% дітей-біженців віком 7–16 років. Із них 32% одночасно навчалися онлайн в Україні, а 30% – лише в Латвії. Серед тих, хто не був зарахований до латвійських закладів, 32% продовжували навчання онлайн в Україні, а 6% взагалі не навчалися [6]. Таким чином, близько двох третин українських дітей у Латвії зберігають зв'язок з українською освітньою системою, незалежно від їхньої інтеграції в латвійське освітнє середовище.

У контексті інтеграції українських мігрантів у ринок праці важливими є дані про їхню зайнятість і професійну структуру. За результатами дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ), проведеного з серпня по грудень 2024 року, серед українських мігрантів майже половина (49%) були працевлаштовані. Значна частка (21%) була безробітною, проте активно шукала роботу. Водночас категорія «неактивних» осіб охоплювала 29% респондентів, до якої входили студенти, пенсіонери, особи, що перебувають у декретній відпустці, а також ті, хто не шукав роботу [3].

Ці дані доповнюються інформацією Державної податкової служби Латвії, яка станом на січень 2025 року свідчить про домінуючу зайнятість українців у таких секторах, як промисловість (21,2%), фінансова, страхова, наукова та адміністративна діяльність, а також операції з нерухомістю (13,2%). Вагоме місце посідає також готельний та ресторанний бізнес (12,6%), торгівля й ремонт транспортних засобів (11%) та будівництво (8,7%). При цьому спостерігаємо значну концентрацію українців на простих роботах (прибиральники, помічники тощо), що складає 39,5% від загальної кількості працевлаштованих, тоді як частка кваліфікованих професій є помітно нижчою [1]. Ці дані свідчать, що значна частина українських мігрантів у Латвії працює на посадах, що, ймовірно, не відповідає їхньому професійному досвіду та кваліфікації.

Отже, аналіз соціально-демографічного портрета українських вимушених мігрантів у Латвії розкриває як динамічні зміни в їх чисельності, так і трансформації у статевій та віковій структурі. Попри тривале домінування жінок, простежується тенденція до поступового вирівнювання гендерного складу. Аналіз вікової структури засвідчує скорочення частки наймолодшої групи, що спричиняє зростання середнього віку мігрантів. Крім того, дослідження виявляють виклики інтеграції – зокрема, обмежене включення дітей у місцеву освіту та переважне працевлаштування дорослих на низькокваліфікованих позиціях. Ці процеси підкреслюють потребу в ефективних інтеграційних стратегіях для українських воєнних мігрантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Around 9 000 citizens of Ukraine work in Latvia. Press Release. *Official statistics portal*. 11.04.2025. URL: <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/migration/press-releases/26462-ukrainians-latvia-2025> (Дата доступу: 17.07.2025).
2. Beneficiaries of temporary protection at the end of the month by citizenship, age and sex – monthly data. *Eurostat*. 22.07.2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/migr_asytpsm__custom_17436949/default/table?lang=en (Дата доступу: 17.07.2025).
3. DTM Latvia – Labour Market Integration of Refugees from Ukraine (August - December 2024). *IOM*. 27.06.2025. URL: <https://dtm.iom.int/reports/latvia-labour-market-integration-refugees-ukraine-august-december-2024?close=true> (Дата доступу: 17.07.2025).
4. Fizisko personu reģistrā aktualizētas ziņas par 18,6 tūkstošiem Ukrainas civiliedzīvotāju. *Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde*. 23.04.2025. URL: <https://www.pmlp.gov.lv/lv/jaunums/fizisko-personu-registra-aktualizetas-zinas-par-186-tukstosiem-ukrainas-civiliedzivotaju> (Дата доступу: 17.07.2025).
5. Fizisko personu reģistra statistika 2025. gadā. *Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde*. 06.01.2025. URL: <https://www.pmlp.gov.lv/lv/fizisko-personu-registra-statistika-2025gada> (Дата доступу: 17.07.2025).
6. Latvia Socio-Economic Insights Survey (SEIS) 2024. *ReliefWeb*. 26.02.2025. URL: <https://reliefweb.int/report/latvia/latvia-socio-economic-insights-survey-seis-2024> (Дата доступу: 17.07.2025).
7. Population, population change and natural increase by ethnicity 1980 - 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. 04.06.2025. URL: https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_PUB/START__POP__IR__IRE/IRE020/table/tableViewLayout1/ (Дата доступу: 17.07.2025).
8. Usually resident population by citizenship at the beginning of year 2000 - 2025. *Oficiālās statistikas portāls*. 04.06.2025. URL: https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_PUB/START__POP__IR__IRV/IRV010/ (Дата доступу: 17.07.2025).

Михайло ЯВОРСЬКИЙ

к. тех. н., директор Львівського обласного об'єднання

організацій роботодавців, заступник голови

ГО «Всеукраїнське товариство “Рідна школа”»

Львів, Україна

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНГРЕС ЯК ОСВІТНЬО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ ТОВАРИСТВА «РІДНА ШКОЛА»: МИНУВШИНА, СЬОГОДЕННЯ І МАЙБУТНЄ

У період нашої бездержавності, коли частина українських земель входила до складу спочатку Австро-Угорської імперії, а потім Польської Республіки, у Галичині сформувалися та активно діяли громадські організації «Просвіта», «Рідна школа», «Союз українок», Наукове товариство ім. Т. Шевченка та багато інших, у проводі яких було значне представництво видатних українських галицьких інтелектуалів. Їхня діяльність передусім була спрямована на просвіту й освіту українського населення та збереження його мовно-культурної ідентичності, а також стимулювання українців до економічної активності. Для прикладу, протягом 1881–1939 рр. головами Товариства «Рідна школа» були [1]:

- Амвросій Яновський, культурно-освітній діяч, педагог (1881–1884 рр.);
- о. Василь Ільницький, культурно-освітній і громадський діяч, педагог, історик, поет, редактор і видавець (1884–1887 рр.);
- о. Іван Чапельський, греко-католицький священник, катехит, громадський і культурно-освітній діяч (1887–1891; 1902–1910 рр.);
- Олександр Барвінський, культурно-освітній і громадсько-політичний діяч, педагог, історик, видавець, літературознавець (1891–1895 рр.);
- Едвард Харкевич, педагог, культурно-освітній і громадський діяч (1896–1902 рр.);
- Остап Макарушка, педагог, науковець, громадський і культурно-освітній діяч (1910–1911 і 1915–1919 рр.);

- о. Тит Войнаровський, церковний і культурно-освітній діяч, економіст, видавець (1911–1913 рр.);
- Теодосій Лежогубський, церковний і громадсько-культурний діяч, педагог, проповідник (1913 р.);
- Антін Гладишовський, фінансист, один з організаторів кооперативного руху, громадський та культурно-освітній діяч (1914 і 1919–1923 рр.);
- Омелян Терлецький, культурно-освітній і громадський діяч, педагог, учений, редактор (1923–1924 і 1926 рр.);
- Бронислав Янів, громадський і культурно-освітній діяч, правник-економіст (1924–1926 рр.);
- Ілярій Чапельський, культурно-освітній і громадський діяч, фінансист-правник (1926–1927 рр.);
- Ілля Кокорудз, педагог, культурно-освітній діяч, україніст (1927–1933 рр.);
- Іван Галущинський, педагог, військовик, культурно-освітній і громадський діяч (1933–1935 і 1938–1939 рр.);
- Микола Заячківський, громадський і культурно-освітній діяч (1935–1936 рр.);
- Денис Коренець, культурно-освітній діяч, педагог, організатор фахового шкільництва (1936–1938 рр.);

Одним із знакових заходів світоглядного та освітньо-просвітницького характеру, який відбувся 90 років тому, став організований українським громадсько-педагогічним товариством «Рідна школа» і проведений 2–3 листопада 1935 року у Львові Перший український педагогічний конгрес (ПУПК) [2].

В історичному аспекті цей конгрес посів особливе місце в системі визначних подій у сфері освіти та виховання, що відбулися на теренах Галичини впродовж першої третини ХХ-го століття.

Науково-педагогічне та освітянське значення ПУПК полягає в сприянні популяризації передового європейського й американського педагогічного досвіду та виокремленні педагогіки як самодостатньої науки, зокрема реформаторської педагогіки, яка проголошувала ідею розвитку особистості на основі її вроджених здібностей. Про це, зокрема, говорилося у таких виступах на конгресі: 1. Д-р Степан Балей. *Психологія характеру*. 2. Д-р Яким Ярема. *Українська духовність в її культурно-історичних виявах*. 3. Д-р Василь Пачовський. *Українознавство у вихованні молоді*. 4. Д-р Володимир Січинський. *Ужиткове мистецтво в системі мистецького виховання*. 5. Д-р Станислав Людкевич. *Організація музичного виховання*. 6. Інж., д-р Євген Храпливий. *Потреба розбудови нашого хліборобського шкільництва*. 7. Інж. Роман Білінський. *Достроєння школи до потреб нашого господарського життя*. 8. Проф. Степан Гайдучок. *Вплив фізичного виховання на вдачу нашої молоді*. 9. Проф. Ярослав Кузьмів. *Напрямі національного виховання*. 10. Проф., о. Юліян Дзерович. *Християнське релігійно-моральне виховання молоді*. 11. Інсп. РШ Володимир Кузьмович. *Українська шкільна політика*. 12. Д-р Всеволод Метельський. *Спроба психічної характеристики української дитини*.

Першочергову увагу учасники ПУПК приділили державно-громадянському вихованню української молоді з метою підготовки її до майбутньої державо-будівничої діяльності. Праця на всіх ділянках суспільного життя визначалася виховним засобом, що забезпечує формування шляхетної людини-громадянина, патріота із сильним характером, повноцінного члена суспільства. Наголошувалося на необхідності «виховати людей і громадян, здатних до конструкції держави».

Висловлена теза, на мій погляд, надзвичайно актуальна для нас на сучасному історичному етапі української державності, коли йде жорстока російсько-українська війна. У контексті нашої Перемоги ми вже зараз маємо думати спільно з українцями, які проживають у країнах Балтії, про

конструювання майбутнього повоєнного розвитку України на шляху до євроінтеграції, вчити та готувати до такої роботи молоде покоління.

На мою думку, для оцінки сьогоденної ситуації підходять слова із доповіді на ПУПК д-ра Осипа Філяса: «Тепер переживаємо переломові часи. З історії відомо, що саме в таких часах різні народи змагали витворити свій новий виховний ідеал, що його реалізувала школа».

Тобто зараз, у період складних викликів, які випали на нашу долю, усьому світовому українству і в Україні, і в діаспорі, потрібно замислитися, ким ми хочемо стати після війни та яка роль освіти у процесі здійснення наших задумів.

Велику увагу на Конгресі приділили також формуванню у молоді усвідомлення своєї належності до української нації, акцентуючи на впровадження у цей процес українознавства. Було наголошено, що ця наука має обов'язково стати «хребетним стрижнем школи».

Цей висновок особливо важливий в умовах сьогоденної війни, в якій у боротьбі з ворогом ми відстоюємо свою власну, дану Творцем, ідентичність.

Актуальними на конгресі були виступи, присвячені вихованню шляхетного цілеспрямованого характеру, застосуванню набутих знань на практиці, залученню молоді до підприємницької діяльності: «Знаємо, що про успіх у житті людини, а головне про успіх у господарському житті, рішають не тільки знання і розум, але й особливіші прикмети характеру, такі як активність, меткість, підприємчивість, рішучість, послідовність, роботящість, витривалість, словність, точність і солідність... Людей непересічно здібних досить у нас, та ті здібності страшно часто марнуються через слабу волю... Тому школення волі й виховання характерів є справою незвичайної ваги, чи не важливішою від навчання», – Роман Білинський.

Ці роздуми не втратили актуальності і сьогодні, нам потрібно створити в Україні сприятливі умови для зростання, виховання і підтримки лідерів, реалізації підприємницької ініціативи молоді, її інноваційних ідей, для розкриття таланту кожної людини незалежно від віку, щоб Україна стала потужною,

шляхетною та економічно розвиненою державою на європейському континенті. У цьому контексті нам буде надзвичайно цікавим досвід участі громадських організацій у формуванні та реалізації державної освітянської політики у країнах Балтії.

Після довготривалої перерви, яка тривала з 1939 року, Львівське крайове товариство (ЛКТ) «Рідна школа» відновило свою діяльність у 1991 році, а у 2005 році відродило проведення Всеукраїнських педагогічних конгресів, продовжуючи добру традицію своїх попередників. Протягом 2005–2019 рр. відбулися II, III, IV і V Конгреси, на яких педагогічна громадськість аналізувала реальний стан справ в освіті України та висловлювала свої пропозиції щодо подальших дієвих кроків у проведенні освітніх реформ. Були видані матеріали цих конгресів.

COVID-19 та російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2024 року, призупинила процес активної підготовки до проведення VI Всеукраїнського педагогічного конгресу, але він з порядку денного не був знятий.

На сьогоднішній момент ми зосередилися на виданні наукового альманаху «Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність», організовуємо науково-практичні конференції, презентації, круглі столи-дискусії тощо. Так, на хорошому рівні відбулися науково-практична конференція «Нова українська школа: виховання на цінностях», присвячена пам'яті українського педагога, священника та громадського діяча Юліяна Дзеровича, творче представлення п'яťох поетичних збірок «Як я люблю тебе, моє життя» доктора педагогічних наук, професора, голови Всеукраїнського товариства «Рідна школа» Петра Сікорського. Вивчаємо та популяризуємо громадські ініціативи зі створення сучасних, модерних просторів освітньо-просвітницького та культурно-виховного характеру. Таких, наприклад, як навчально-діловий комплекс трансформеного типу «Мозаїка» у м. Глиняни, Золочівського району, Інформаційно-освітній і дослідницький центр «Добромільський край» у м. Добромилі, Самбірського району тощо.

Я згоден з концепцією багатьох молодих колег-новаторів, що, з одного боку, потрібно зберігати те, що себе добре зарекомендувало, але водночас почати мислити стратегічно і будувати, спираючись на свої педагогічні традиції, які визнані на світовому рівні, нову систему освіти для повоєнної України сильної, справедливої і шляхетної держави, в якій ми хочемо жити як громадяни.

На мою думку, науково-педагогічна спільнота у середовищах Всеукраїнського товариства (ВТ) «Рідна школа» та інших громадських організацій, зокрема й української діаспори у країнах Балтії, повинні мати високі помисли щодо створення української інтелектуально-духовної гуманітарної технології, яка згодом може стати прикладом для інших країн Європи. Слід подумати щодо співпраці із створення осередків ВТ «Рідна школа» в Естонії, Латвії та Литві.

Виходячи з того досвіду, який набувається та осмислюється у ході війни, зокрема героїзм і жертівність наших воїнів на фронті, волонтерський рух, Україна повинна мати амбіцію створити власну освітню модель, свій шляхетний виховний ідеал, які базуються на нашій культурі, педагогічних і освітніх традиціях, військових звичаях, господарській активності.

«Як виховний ідеал маємо дати ідеал повноцінної людини, повноцінної, отже творчої, індивідуальності із власним поглядом на світ, із бажанням впливати на долю світу, із бажанням змагатися з іншими людьми та їх випереджувати, із внутрішньою необхідністю ставити собі питання та шукати відповіді на них, чи ставити собі завдання і розв'язувати їх, – причому ці завдання повинні бути найскладніші та найтрудніші, щоб вони побуджували до якнайзусильнішої праці» [3]. Популяризацію Першого українського педагогічного конгресу (1935 р.) ми розпочали з перевидання у 2005 році у видавництві «СПОЛОМ» його матеріалів, згідно з Ухвалою Другого українського педагогічного конгресу (2005 р.).

Перевидані матеріали, які мають велику цінність для педагогів і батьків, розійшлися по бібліотеках, школах, управліннях освіти, до індивідуальних

замовників. Ми готові також надіслати їх в електронному форматі в українські школи країн Балтії для використання у навчально-виховному процесі.

За ініціативи правління Всеукраїнського товариства «Рідна школа» 14 січня 2025 року на засіданні експертної ради при Департаменті освіти і науки Львівської ОДА, було прийнято рішення щодо включення дати 90-річчя Першого українського педагогічного конгресу у перелік пам'ятних дат та ювілеїв 2025 року, які рекомендовані для відзначення в усіх закладах освіти Львівщини.

Правління ВТ «Рідна школа» на своєму засіданні 30 січня 2025 року ухвалило рішення щодо проведення у листопаді 2025 року у місті Львові VI Всеукраїнського педагогічного конгресу, присвяченого 90-річчю ПУПК. Вже зараз ми з партнерами почали проведення конференцій, семінарів, круглих столів-дискусій тощо у навчальних закладах Львівщини та інших областей України. Їх мета – обговорення матеріалів Конгресу у контексті необхідності збереження зв'язку поколінь і тяглості українських педагогічних традицій при проведенні змін в освітній сфері України. Так, 7 лютого 2025 року у ЗЗСО I–III ступенів №1 Турківської міської ради Самбірського району відбулися четверті Лукашівські читання «Від “Рідної Школи” до Нової Української Школи», а 21 березня 2025 року відбувся круглий стіл «Українська освіта від Петра Сагайдачного до Національної Школи» у Кульчицькому ЗЗСО I-III ступенів Ралівської сільської ради Самбірського району. Ці заходи були організовані ВТ «Самбірщина» імені гетьмана Петра Сагайдачного у партнерстві з ВТ «Рідна школа». Тепер потрібне всеукраїнське масштабування цього проекту на засадах громадсько-державного партнерства у ланцюжку: ЗЗСО-заклад ПТО-ЗВО-ТГ-Район-Область, а також організація подій, присвячених 90-річчю ПУПК в українських школах країн Балтії.

Запрошуємо до співпраці з підготовки та проведення VI Всеукраїнського педагогічного конгресу у Львові громадські організації Естонії, Латвії та Литви.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вони очолювали «Рідну школу» (1881–2016). Педагогічні нариси. Львів : Бадікова Н.О., 2016. 98 с.
2. Перший Український Педагогічний Конгрес 1935. 2-ге видання, доповнене. Львів: ТзОВ «Видавництво “СПОЛОМ”», 2005. 245 с.
3. Янів В. Українська вдача і наш виховний ідеал. Визвольний шлях. 1969. №9. С. 970–981.

МІОК Міжнародний інститут
освіти, культури
та зв'язків з діаспорою

МІЖНАРОДНИЙ ІНСТИТУТ ОСВІТИ, КУЛЬТУРИ ТА ЗВ'ЯЗКІВ З ДІАСПОРОЮ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ "ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА"

вул. С. Бандери, 32а, м. Львів, 79013, Україна
+38 032 258 01 51

iiiec@miok.lviv.ua
www.facebook.com/MIOK.LVIV.UA
www.youtube.com/@mioklive
https://www.instagram.com/miok_lviv/
www.miok.lviv.ua

